

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2018

NIKOLA FORGÁČOVÁ

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Výkon trestu odnětí svobody ve Věznici Pardubice

Nikola Forgáčová

Bakalářská práce

2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Nikola Forgáčová**
Osobní číslo: **H14428**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Výkon trestu odnětí svobody ve Věznici Pardubice**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce bude zaměřena na historii věznice a výkonu trestu odnětí svobody, dále na aktivity, které věznice poskytuje. Zaměřím se také na zaměstnávání a vzdělávání odsouzených a na pravidla přijímání korespondence a komunikace s odsouzenými. Cílem práce bude zjistit, jak jsou programy zacházení ve výkonu trestu odnětí svobody u vězňů s dozorem a u mladistvých odsouzených účinné. Ve své práci použiji kvalitativní výzkum, kde hlavním výzkumným nástrojem budou rozhovory. Dále bude výzkum založen na analýze dokumentů získaných ve věznici.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Čírtková, Ludmila. Policejní psychologie. 2. vyd., Praha: Support 1996, 301s. ISBN 80-85639-49-1.

Čírtková, Ludmila. Policejní psychologie. 2. vyd., v nakl. Portál první, Praha: Portál, 2000, 254s. ISBN 80-7178-931-3.

Jüttner, A. O kriminologii a kriminalitě, Praha: Orbis, 1968.

Jakovlev, A., M. Zločinnost a sociální psychologie, vydání Praha: Orbis, 1973.

Mezník, J., Kalvodová, V., Kuchta, J. Základy penologie. 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1248-X.

Jelínek, J. a kol. Trestní právo a trestní řád. Praha: Nakladatelství Linde, 2007.

Hála, J. Úvod do teorie a praxe vězeňství. České Budějovice, 2006. ISBN 80-86708-30-6.

Kýr, A. - Tomášek, V. Historie vězeňství, 2003. ISBN 978-80-7248-574-1.

Miovský, M. Vězeňství a nelegální drogy, Praha: Úřad vlády, 2003, ISBN 80-86734-03-X.

Vedoucí bakalářské práce:

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.

Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2016

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2017

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2016

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 26. 6. 2018

Nikola Forgáčová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce, panu prof. PhDr. Karlovi Rýdlovi, CSc., za jeho odbornou pomoc, cenné rady a poskytnuté materiály, které mi pomohly při zpracování bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a nejbližším přátelům za podporu.

Abstrakt

Tato bakalářská práce na téma výkon trestu odnětí svobody ve Věznici Pardubice se zabývá zejména problematikou výkonu trestu odnětí svobody, jež je nastaven v rámci platného legislativního rámce v České republice, konkrétně pak ve Věznici Pardubice. Součástí teoretické části práce je vymezení pojmu výkon trestu ve všech jeho aspektech, zejména pak s ohledem na účel a funkci trestu a jeho zakotvení v rámci platného legislativního řádu. V rámci teoretické části jsou popsány programy zacházení, odborné profese působící v rámci výkonu trestu a základních charakteristik postpenitenciární péče. Dále jsou vymezena specifika odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody a práva a povinnosti odsouzených. Důležitou součástí teoretické části je také představení Věznice Pardubice. Celá teoretická část je doplněna o názory sociálního pracovníka, psychologa a vychovatele na výkonu trestu odnětí svobody, konkrétně pak účinnosti programů zacházení.

Klíčová slova:

Výkon trestu, vězeňství, programy zacházení, odsouzený, Věznice Pardubice.

Abstract

This bachelor thesis on the execution of imprisonment in Pardubice Prison deals mainly with the issue of imprisonment, which is set within the valid legislative framework in the Czech Republic, namely Pardubice Prison. Part of the theoretical part of the thesis is the definition of the concept of punishment in all its aspects, especially with regard to the purpose and function of the punishment and its anchoring under the valid legislative order. Within the theoretical part are described the treatment programs, the professional professions in the execution of punishment and the basic characteristics of postpenitentiary care. Furthermore, the specifics of convicted prisoners and the rights and obligations of the convicted are defined. An important part of the theoretical part is also the performance of Pardubice Prison. The whole theoretical part is supplemented by opinions of a social worker, psychologist and educator on imprisonment, namely the effectiveness of treatment programs.

Keywords:

Execution of punishment, prison, treatment programs, convicted, Pardubice Prison

OBSAH

ÚVOD.....	10
1 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY.....	12
■ Základní právní normy.....	12
■ Účel a funkce trestu odnětí svobody.....	15
1.1.1 Účel trestu	15
1.1.2 Funkce trestu.....	16
■ Průběh výkonu trestu	18
■ Penitenciární péče	20
■ Programy zacházení.....	21
■ Postpenitenciární péče	23
■ Vězeňská služba v ČR	23
■ Odborné profese v rámci výkonu trestu odnětí svobody	24
2 SPECIFICKÉ SKUPINY ODSOUZENÝCH VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY.....	27
■ Výkon trestu u mladistvých	27
■ Výkon trestu u odsouzených na doživotí	28
■ Výkon trestu pro ženy a matky s nezletilými dětmi.....	29
■ Výkon trestu u odsouzených s duševními poruchami a poruchami chování	29
■ Výkon trestu pro cizince	30
3 PRÁVA A POVINNOSTI ODSOUZENÝCH.....	31
■ Práva odsouzených.....	31
■ Povinnosti odsouzených.....	32
4 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY VE VĚZNICI PARDUBICE	34
■ Historie věznice Pardubice.....	34
■ Současnost Věznice Pardubice.....	36
4.1.1 Spolupráce s nevládními organizacemi	36
4.1.2 Zájmové a terapeutické aktivity.....	39
4.1.3 Specializované resocializační programy.....	40
■ Zacházení s vězni ve Věznici Pardubice.....	41
5 PRAKTICKÁ ČÁST	43
■ Cíl výzkumu	43
■ Metodologie výzkumu	44

5.1.1	Kvalitativní výzkum	44
■	Metoda výběru výzkumného vzorku.....	45
■	Technika získávání dat	46
■	Organizace sběru dat	46
■	Metoda zpracování dat	47
■	Metody analýzy a interpretace dat	47
■	Interpretace získaných dat.....	47
	Shrnutí.....	54
	ZÁVĚR	57
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	59
	PŘÍLOHY.....	62

ÚVOD

„Ukažte mi vaše vězení a já vám řeknu, jaká je vaše společnost.“

Winston Churchill

Výkon trestu odnětí svobody je dnes velmi často mediálně diskutované téma, zejména však s ohledem na nedostatečnou výši trestu dle české právního řádu, avšak již méně z pohledu samotných odsouzených jedinců ve výkonu trestu. Téma výkonu trestu odnětí svobody je velice obsáhlé téma, které je pro laickou veřejnost velmi zajímavé, na druhé straně je tématem málo diskutovaným a pro většinu lidí představuje věznice tabu, jakýsi okraj společnosti, jenž se jich nemůže nikdy dotknout. Dnes se mnozí v rámci široké veřejnosti domnívají, že se jedná o mrhání peněz daňových poplatníků a rovněž náprava a sociální práce s odsouzenými je zbytečnou záležitostí, avšak opak je pravdou. Lze si vyvodit, že i v tomto případě je prevence další kriminality jedinců mnohem levnější záležitostí než následný proces, který představuje dosti velké finanční náklady, nehledě na to, že každé opakované uvěznění reálně zmenšuje šanci vězně na resocializaci, která je bohužel u chronických recidivistů už takřka nemožná.

V rámci České republiky je vliv sociálně-politických a ekonomických podmínek ve vězeňství evidentní. K velmi zásadním změnám došlo zejména po revoluci, kdy se české vězeňství začalo postupně transformovat, později také s ohledem na vidinu vstupu do Evropské unie. Došlo především k humanizaci trestního sankcionování, inspiraci v normách a doporučeních Evropské unie, týkajících se mimo jiné i podmínek věznění, práv a povinností odsouzených. Důraz je nyní kladen na resocializaci odsouzeného a zabránění recidivám.

Cílem této kvalifikační práce je zmapovat problematiku výkonu trestu odnětí svobody nejen v rámci obecné roviny, ale také s ohledem na specifické cílové skupiny vězňů. Součástí teoretické části bude nejen vymezení dané problematiky, ale rovněž také výkon trestu v rámci Věznice Pardubice.

Cílem praktické části zní: ***Jaký je přínos programů zacházení u vězňů, kteří vykonávají trest odnětí svobody ve věznici Pardubice, a jaký vliv mají na jejich budoucnost?*** Tento cíl jsem následně rozvedla do dvou dílčích cílů, které jsou a

1. Jaké jsou programy zacházení pro vězně ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznici Pardubice?

2. Jakým způsobem jsou programy zacházení pro vězně ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznici Pardubice realizovány?

Na tento cíl se budu snažit odpovědět, pomocí standardizovaného rozhovoru, který se uskuteční v rámci kvalitativního výzkumu, který provedu s odborníky působících ve Věznici Pardubice.

První kapitola bude věnována vymezení pojmu výkonu trestu odnětí svobody, čímž druhou kapitolou navážu na specifické skupiny, které vykonávají trest odnětí svobody. Třetí kapitola bude popisovat práva a povinnosti odsouzených výkonu trestu odnětí svobody a poslední čtvrtá kapitola praktické části se bude zabývat konkrétní věznici, kterou je Věznice Pardubice.

V rámci praktické části se budu snažit odpovědět na předem určený cíl, který je již zmíněn výše. V neposlední řadě provedu shrnutí, celého výzkumného šetření a celou práci nakonec shrnu v závěru.

1 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

■ Základní právní normy

Uvedení do problematiky uvěznění a výkonu odnětí trestu (dále jen VTOS) vyplývá zejména z listiny základních práv a svobod (dále jen LZPS), jelikož je nezbytně nutné, aby veškerá opatření uložená zákonem vyplývala právě z LZPS a z Ústavy České republiky (dále jen Ústava). Dále je ukládání trestů vymezeno také dle jednotlivých zákonů a podzákoných norem. Pro úplnost uvedenu zejména znění LZPS, Ústavu, trestní zákon a trestní řád.

Listina základních práv a svobod

Dle článku 2 odst. 1 LZPS přiznává, že stát má moc ve vymezení způsobu a výkonu trestu odnětí svobody, avšak jen v mezích stanovených zákonem. Naopak dle článku 4 LZPS, který je v souladu s čl. 2 odst. 4 Ústavy, je stanovena možnost ukládání povinností na základě zákona a v jeho mezích, pouze pokud jsou zachována základní práva a svobody. Osobní svobodu zaručuje čl. 8 LZPS, který dále uvádí, že stíhání či zabavené osobní svobody může probíhat pouze z důvodu daných zákonem. O výkonu trestu odnětí svobody se dále zmiňuje čl. 9 LZPS, přičemž v odst. 2 uvádí, že na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a osoby vykonávající jiný trest nahrazující trest odnětí svobody se nevztahuje odst. 1, dle kterého nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám.¹

Dle čl. 10 LZPS je třeba také dostát také lidské důstojnosti i během výkonu trestu odnětí svobody. Článek 36 odst. 1 LZPS v návaznosti na čl. 4 Ústavy umožňuje každé osobě ochranu svého práva obrátit se na nezávislý a také nestranný soud. Podle článku 39 LZPS je trestný čin pouze to, co je stanoveno zákonem, stejně tak jako jaký trest nebo jiné újmy lze za jeho spáchání uložit.²

Ústava České republiky

Zásadním je z pohledu této problematiky zejména čl. 2 odst. 4 Ústavy, jež stanoví: „Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“ Dále je potřeba také zmínit čl. 4 Ústavy, který směřuje základní práva a také

¹ Usnesení č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

² Usnesení č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

svobody zejména pod ochranu soudní moci. Článek 10 Ústavy přináší do našeho právního řádu konkrétně specifikované mezinárodní smlouvy, kterým dává přednost před zákonem.³

Zákon VTOS

Zákon, který ustanovuje přímo VTOS je zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody je platný od 1. ledna 2000 spolu se zákonem č. 169/1999 Sb., kterým se mění zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. VTOS je také vymezen vyhláškou Ministerstva spravedlnosti ze dne 14.6.2004, kterou s vydává také řád VTOS (níže uveden). Uvedený zákon a také vyhláška definuje VTOS zejména ve věznicích a rovněž ve vazebních věznicích, které jsou zřizovány ministrem spravedlnosti. Po přijetí odsouzeného do věznice je vězeň seznámen právě se zákonem č. 169/1999 Sb. a dále pak se svými právy a povinnostmi, které z příslušného zákona vyplývají.⁴

Dle tohoto zákona je účelem VTOS ochraňovat společnost před lidmi, kteří se dopouštějí trestných činů a zabránit jim v jejich dalším protiprávním jednání. Cílem je také aby pachatelé VTOS vedli po propuštění z věznice soběstačný život bez konání protiprávního jednání. Ze zákona také vyplývá, že by se s odsouzenými mělo zacházet tak, aby bylo zachováno jejich zdraví a docházelo k podpoře dovedností a postojů, které jsou nápomocny k návratu zpět do společnosti. Nutný dohled a rovněž dozor nad odsouzenými a další povinnosti jsou vykonávány Vězeňskou službou.⁵

Také je důležité zmínit, že dne 3.3.2017 byla ve Sbírce zákonů publikována novela č. 58/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č.169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Souhrnná novela obou předpisů má podle ministerstva spravedlnosti přispět k účinnější práci s vězni a ke snížení recidivy. Tato novela se týká primárně procesu zařazování odsouzených do různých typů věznic. Dle této novely má docházet k adekvátní diferenciaci odsouzených ve věznicích, a to podle osobnostních faktorů a také vykonané trestné činnosti. Jedná se zejména o zásah do pravomocí soudů, které dle ministerstva rozhodují odlišně. Tímto má být zajištěna lepší

³ ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 1/1993 Sb.: Ústava České republiky. In: 1/1993 Sb.. 1992.

⁴ Zákon č. 169/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů

⁵ Zákon č. 169/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů

organizace rozvoje a také lepší zacházení v rámci věznic.⁶ Od října 2017 tak budou v České republice pouze 2 typy věznic, a to s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. Jinak řečeno z dosavadních čtyř věznic budou zrušeny věznice s dozorem a dohledem. Do věznice se zvýšenou ostrahou budou posíláni vězni s výjimečným trestem, dále pak pachatelé minimálně s osmiletým trestem, lidé odsouzení za úmyslný trestný čin, či ti, kteří utekli z vazby či výkonu trestu. Do věznice s ostrahou budou posíláni ostatní vězni.⁷

Vedle trestního zákoníku a zákona o výkonu trestu odnětí svobody je novelizován rovněž zákon o výkonu vazby, trestní řád a zákon o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky.⁸

Zákon nabyl účinnosti 1.10. 2017.

Řád VTOS

Důležitou vyhláškou Ministerstva spravedlnosti je vydáván řád VTOS. Řád VTOS stanovuje podmínky výkonu trestu a konkretizuje realizaci zákona o VTOS. Vnitřní řád pro odsouzené je vydán v souladu se zněním zákona 169/1999 sb. o výkonu trestu odnětí svobody. Vnitřní řád funguje jako akt ředitele věznice. S obsahem řádu musí souhlasit generální ředitelství Vězeňské služby. Teprve po odsouhlasení nabývá platnosti. V počátku je vyjmenováno, které osoby jsou pověřeny k tomu, aby pracovali s odsouzenými. Jedná se tak zejména o speciální pedagogy, psychology, sociální pracovníky, vychovatele a také dozorce. Řád také popisuje veškeré kroky, které jsou spojeny s přijetím odsouzeného do věznice. Jsou tak vymezeny jeho práva a rovněž povinnosti. Dále jsou v řádě VTOS vymezeny podmínky ubytování a stravování, korespondence, komunikace s dozorcí a náplň denního řádu vězňů. Detailně jsou v něm popsány také podmínky nástupních a výstupních oddělení, v uzavřených odděleních a také v krizových a trvale pracovně nezařaditelných. K těmto oddělením je stanoven ještě jednotlivý řád. Na rozdíl od zákona VTOS se řád zabývá zejména praktickým vykonáním odměn a trestů, které jsou uvedeny právě v zákoně VTOS. Jsou zde uvedeny nejen kázeňské prostředky, ale také principy odměn a osobních trestů.⁹

⁶ *Právní prostor* [online]. [cit. 2017-10-16]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/zmeny-v-legislative/vyslo-ve-sbirce-zakonu/novela-trestniho-zakoniku-a-zakona-o-vykonu-trestu-odneti-svobody>

⁷ *České noviny* [online]. [cit. 2017-10-16]. Dostupné z: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/v-cr-budou-uz-jen-veznice-s-ostrahou-nebo-se-zvysenou-ostrahou/1449901>

⁸ *Právní prostor* [online]. [cit. 2017-10-16]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/zmeny-v-legislative/vyslo-ve-sbirce-zakonu/novela-trestniho-zakoniku-a-zakona-o-vykonu-trestu-odneti-svobody>

⁹ Vyhláška č. 345/1999 Sb. ve znění pozdějších předpisů

■ Účel a funkce trestu odnětí svobody

K vymezení pojmu trest je zpravidla využíváno několik definic, avšak nejčastěji bývá trest pojat jako zákonem stanovený právní následek za určité protiprávní jednání. V tomto smyslu je právní následek vymezen jako trestní odpovědnost, kterou lze porozumět jako povinnost, kterou je nutno strpět uložené sankce, které vznikly na základě spáchání trestného činu, a to mezi státem a viníkem. Legalita trestního práva vychází z čl. 39 usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LZPS jako součásti ústavního pořádku České republiky „Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.“¹⁰

Ukládání trestů se řídí trestněprávní zásadou „nullum crime sine poena legali“, což v překladu znamená, že by žádný trestný čin neměl zůstat nepotrestán, a to v rámci právní regulace a sociální kontroly, jelikož se jedná o nejzávažnější zásah do práv jednotlivce. Z tohoto důvodu musí být používány zdrženlivě a pouze v těch případech.¹¹

1.1.1 Účel trestu

Účel trestu je vymezen v §23 zákonem č. 140/1961 Sb., Trestní zákon, jako „*chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.*“ Taktéž zákon ukládá podmínku, že výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost.¹²

V průběhu vývoje společnosti se pojetí účelu trestu různě formovalo, a to v závislosti na úrovni právního vědomí a hodnot. Zpravidla se rozlišují dva typy ospravedlnění trestu – retribuční a utilitární.

Pro retribuční teorii je typické, že trest je důsledkem kriminálního jednání. Tento trest by měl být přímo úměrný s ohledem na závažnost vykonaného trestného činu a nikoliv jiným

¹⁰ SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003.

¹¹ SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva*. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003. ISBN 80-86199-74-6.

¹² Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon.

aspektům, z tohoto důvodu se lze setkat s pojmáním retribučních teorií jako „zpětně hledících“. Účel trestu z hlediska své podstaty se dělí také na absolutní, relativní a smíšené teorie. V našem státě by retribuční teorii podle tohoto dělení odpovídala absolutní teorie trestu, podle níž není trest ukládán pro žádné jiné účely mimo potrestání samotného. Tudíž je zřejmé, že absolutní teorii definovaný účel trestu lze v dnešní společnosti považovat za zastaralý a neakceptovatelný.¹³

Za to teorie utilitární tvrdí, že spáchané trestné činy nelze zvrátit, ale je možné zabránit v jejich dalším páchání. Samotné spáchaní trestného činu není dostatečným předpokladem potrestání. Trest lze ospravedlnit pouze jako nezbytné zlo sloužící společenským zájmům, zmenšující celkovou míru utrpení, které by mohlo nastat, pokud by trest nebyl uložen.¹⁴

Tomuto pojetí trestu odpovídá relativní teorie trestu, která v rámci trestu představuje převýchovu, izolaci vězně, odstranění následků trestného činu, výchovné a ochranné působení na celou společnost, a to před vznikem kriminality. Utilitární teorie vychází z ukládaných trestů s preventivními programy, které mají zabránit v páchání trestné činnosti i v budoucnosti, a opětovně společnosti zajistit její ochranu.¹⁵

Smíšené teorie zpravidla předpokládají, že nelze uložit nezasloužený trest a zároveň však neexistuje ani povinnost trest uložit, pokud by to pro společnost neznamenal prospěch. V tomto konceptu je určena horní hranice trestu, dle závažnosti spáchaného zločinu, ovšem spodní hranice chybí.¹⁶

1.1.2 Funkce trestu

Funkce odplatná

Výše trestu má odpovídat závažnosti spáchaného trestného činu. Náprava pachatele nebo zastrašení dalších osob jej nesmí žádným způsobem ovlivňovat. Je nepřijatelné uložit mírnější trest, než odpovídá závažnosti spáchanému trestnímu zločinu, i když by mohl vést k převýchově viníka, stejně tak trest přísnější, ačkoliv by bylo možné viníkovi jako

¹³ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2007. Knihovnička LexisNexis.

¹⁴ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2007. Knihovnička LexisNexis.

¹⁵ KUČHTA, Josef, Válková HELENA a kolektiv. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H.Beck, 2005

¹⁶ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2007. Knihovnička LexisNexis., s. 52.

notorickému recidivistovi zabránit v další trestné činnosti. Teorie odplaty usiluje o vytvoření rovného a proporcionálního vztahu mezi zločinem a trestem.¹⁷

Funkce odstrašení

Odstrašení viníka od spáchání dalšího trestného činu se rovná účinku i na ostatní potencionální kriminální jedince. Újma, kterou pachatel trestného činu má vzniká uloženým trestem. V rámci této teorie se předpokládá, že trest vede k odrazení dalšího trestného činu, aniž by se vůči viníkovi uplatňovaly další převýchovné prostředky. Základním předpokladem je dosažení stavu, kdy si zločinec uvědomí, že zločin se prostě nevyplácí. Proto musí být s trestem spojeno odejmutí všech výhod, které viníkovi z trestné činnosti mohly vyplynout. Pokud je viník stigmatizován společností jako „kriminálník“, je jisté, že zpětná inkluze do společnosti je ztížena, čímž vzniká opětovné páčání trestného činu. Náprava viníka se koná v případech, kdy trestní právo v zabránění opětovnému zločinu selhalo.¹⁸

Funkce nápravná a resocializační

Hlavním cílem trestu je resocializace a reedukace zločince tak, aby byl uschopněn vyvarovat se návratu k trestnému činu, a zároveň, aby u něj bylo dosaženo, maximální možné změny asociálního na chování společensky akceptovatelné a žádoucí.¹⁹

Reedukační teorie vychází z předpokladu, že na kriminálním jednání se podílejí určité osobnostní vlastnosti samotného viníka, ale zároveň také chování v interakci se sociálním prostředním, které jsou nazývány jako kriminogenní faktory. Takové faktory lze rozpoznat prostřednictvím odborného zacházení, dále pozměnit, a zároveň viníka napravit. Avšak tento přístup vyžaduje dostatek informací o viníkovi, aby mohlo dojít k dostatečnému určení příčin jeho chování a jednání. Zjišťování skutečných vnitřních postojů je však v podmínkách vězení velmi obtížné. Lze tedy jen těžko usuzovat, jaké bude skutečné chování viníka po propuštění z výkonu trestu.²⁰

Funkce eliminační

¹⁷ KUCHTA, Josef, Válková HELENA a kolektiv. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H.Beck, 2005.

¹⁸ KARABEC, Zdeněk. *Účel trestání*. Kriminalistika. 2000, č. 02.

¹⁹ Mezník, J., Kalvodová, V., Kuchta, J. *Základy penologie*, Brno : Masarykova univerzita, 1995.

²⁰ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2007. Knihovnička LexisNexis.

Pro tuto funkci trestu je zpravidla účel trestního postihu v dočasné nebo trvalé izolaci viníka od společnosti. Tato izolace patří k nejcitelnější újmě pro viníka, ale zároveň i nejlepší obranou a prevencí pro celou společnost. V této teorii je prioritní ochrana společnosti a u jednotlivých viníků je izolací dosaženo zabránění dalšímu páčání trestného činu.²¹

Je-li nebezpečnost viníka způsobena na základě jeho duševní poruchy, je izolace od společnosti prováděna v rámci ochranného opatření. Ochranné opatření, na rozdíl od trestu neobsahuje společenské odsouzení viníka, přičemž mu odpovídají i podmínky takovýchto opatření. Trest smrti jako prostředek absolutní eliminace pachatele je v dnešní době považován za nepřijatelný pro svou nezvratnost a možnost soudního omylu.²²

Funkce restituční

Klade důraz na význam pro odstranění následků trestného činu. Je důležité zmínit význam náhrady škody, na kterou má oběť trestného činu právo. Trest vede k rovnováze mezi sociálními vztahy, porušenými trestnými činy a uspokojením nároků poškozených osob. S touto teorií jsou spojeny různé tresty, ukládané místo trestu odnětí svobody, nebo procesní postupy dávající přednost odškodnění oběti před potrestáním pachatele, a různé formy zprostředkování jednání mezi pachatelem a poškozeným o způsobu a rozsahu kompenzace způsobené škody.²³

Průběh výkonu trestu

Jak již bylo uvedeno výše, tak výkon trestu odnětí svobody vyplývá ze zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu ve znění pozdějších předpisů a byl novelizován zákonem č. 58/2017 Sb. a také trestním řádem, který vyplývá rovněž z již zmíněného zákona.

Výkon trestu je dle zákona § 1 odst. 3 „*opatření odnětí svobody uloženého mladistvému; jeho výkonem se sleduje dosažení účelu stanoveného zákonem o soudnictví ve věcech mládeže.*“ Trest musí vždy být vykonáván takovým způsobem, aby nejen respektoval důstojnost odsouzeného, ale zároveň omezil jeho škodlivé působení na jedince okolo sebe, potažmo celou společnost. Trest je vykonáván podle § 5 odst. 1 vykonává ve věznici nebo ve zvláštním

²¹ KUCHTA, J, Válková HELENA a kolektiv. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H.Beck, 2005.

²² MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUCHTA. *Základy penologie*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

²³ KUCHTA, Josef, Válková HELENA a kolektiv. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H.Beck, 2005.

oddělení vazební věznice. Věznice je zřizována Ministerstvem spravedlnosti a jejich správu vykonává Vězeňská služba podle zvláštního zákona.

Ze zákona č. 169/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů vyplývá, že mezi okruh specificky odsouzených jedinců se primárně řadí:

- mladiství odsouzení,
- odsouzení, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé,
- odsouzení s duševními poruchami,
- odsouzení s poruchami chování,
- odsouzení trvalé pracovní nezařaditelní,
- odsouzení k výkonu doživotního trestu,
- cizinci,
- odsouzení s uloženým ochranným léčením.

Přijímání odsouzených do výkonu trestu vyplývá z § 6 a je možno pouze na základě písemné nařízení ze strany soudu. Toto potvrzení je nutné poskytnout věznici, a to bez zbytečného odkladu, popřípadě dodatečně. Na základě § 6 odst. 2 vyplývá, že odsouzený musí být vždy seznámen se svými právy a povinnostmi dle VTOS a řádu dané věznice. Z běžného života nastupuje odsouzený výkon trestu dle výzvy k nástupu trestu. Tyto věznice jsou interně označovány jako „příjmové“. Každý z odsouzených musí projít vstupní lékařskou prohlídkou. Poté co jsou vězni umístěni do věznice, která má sloužit k výkonu trestu, jsou seznámeni s právy a povinnostmi a také s vnitřním řádem věznice. Po prokazatelném seznámení s právy a povinnostmi a po projednání obsahu programu zacházení, jsou klienti odbornou komisí již zařazeni na konkrétní oddělení.

Z výše uvedeného zákona vyplývá, že je vždy nutné oddělovat muže a ženy a zároveň také recidivisty a ty, jež jsou ve výkonu trestu poprvé. S novelou č. 58/2007 Sb., tohoto zákona byl změněn typ věznic a rovněž umístování odsouzených do typů věznic. Ze čtyř původních věznic tak vznikly pouze dva typy věznic, a to: s ostrahou a se zvýšenou ostrahou.

Během výkonu trestu odnětí svobody je možnost rozhodnout o přearazení odsouzeného do jiného typu věznice. Toto přearazení je však možné pouze na základě rozhodnutí soudu a pouze o jeden stupeň. Také odsouzený má právo na to podat návrh o přearazení věznice, a to v případě, že z chování odsouzeného a ze způsobu plnění jeho povinností vyplývá, že se přearazením do mírnějšího typu věznice přispěje k dosažení účelu výkonu trestu, může soud

odsouzeného přeřadit. Pokud však odsouzený opakovaně porušuje své povinnosti a překračuje vnitřní řád věznice, může soud rozhodnout o přeřazení do věznice s přísnějším režimem.

Na základě rozhodnutí soudu či ředitele věznice je možnost odsouzeného dočasně propustit z výkonu trestu. Pokud vězeň plní programy zacházení, může ředitel věznice přerušit výkon trestu až na 20 dní během jednoho roku. Dále pak je možnost přerušit výkon trestu ze závažných rodinných důvodů (pohřeb, neodkladné záležitosti), a to až na 10 dnů v rámci jednoho roku. Veškerá tato přerušení se započítávají do celkové délky trestu. V případě, že je odsouzený nemocný a trpí vážným onemocněním, lze také na základě rozhodnutí soudu trest přerušit. Kromě věznice o svém rozhodnutí vyrozumí taktéž soud, který trest odnětí svobody uložil.

Důvodu propuštění z výkonu trestu podle § 73 jsou:

- a) *„uplynula doba trestu stanovená v pravomocném a vykonatelném rozhodnutí soudu a Vězeňské službě nebylo doručeno nařízení soudu k výkonu dalšího trestu,*
- b) *obdržela písemný příkaz, aby odsouzený byl propuštěn na svobodu, vydaný soudem na základě jeho rozhodnutí,*
- c) *propuštění nařídil státní zástupce při výkonu dozoru nad výkonem trestu, nebo*
- d) *propuštění rozhodl prezident republiky při udělování milosti nebo ministr při výkonu svých oprávnění podle trestního řádu.“*

Veškeré ukládání trestů se řídí zejména trestněprávní zásadou „nullum crime sine poena legali. V překladu to znamená, že by žádný trestný čin neměl zůstat bez trestu, a to nejen v rámci právní regulace, ale také v rámci sociální kontroly.²⁴

Penitenciární péče

Penitenciární péče je speciální vězeňská péče. Penitenciární péče zahrnuje všechny intervence, což jsou všechny programy, postupy, přístupy, způsoby zacházení a působení, které jsou uplatňovány ze strany zaměstnanců Vězeňské služby ČR, a to při práci s vězni, kteří byli odsouzeni soudem k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Penitenciární péče má za cíl resocializaci vězněného jedince.

²⁴ SOLNAR, V. Systém Československého trestního práva, Základy trestní odpovědnosti. Praha: Academia, 1972, str. 5.

Resocializace je korektivní a druhotná socializace jedince. Resocializace se ve vězení provádí jednak obecným zacházením s vězni, které vyplývají ze zákona a právních předpisů. Na resocializaci jedince se podílejí pracovníci s různými pedagogickými, psychologickými, psychiatrickými a v neposlední řadě také se sociálními metodami. Cílem těchto vypsanych metod by mělo být osvojení si sociálních dovedností pro samostatný a běžný život. K tomu, aby tato resocializace byla efektivní je potřeba k tomuto procesu přispět i poskytnutím odborného poradenství, v rámci kterého vězni řeší své osobní problémy. Pokud je proces resocializace úspěšný vede k tomu, aby propuštěný vězeň byl připraven na plnění běžných sociálních rolí řadového občana, zejména se živil vlastní prací, staral se sám o sebe i o jiné a přitom se nevrátil zpátky do vězení.²⁵

■ Programy zacházení

Programy zacházení jsou jedním z velmi zásadních a klíčových pojmů v rámci práce s vězni a také s ohledem na jejich resocializaci zpět do běžného občanského života. Programy zacházení jsou považovány za výchovný prostředek, který slouží jako možnost, jak vést odsouzeného k tomu, aby přijali odpovědnost za provedený trestný čin. Zároveň slouží programy zacházení také ke stanovení naplnění účelu výkonu trestu. Po nástupu odsouzeného k výkonu trestu je na základě pohovoru s ním stanovena komplexní zpráva o jeho činech a také o jeho zařazení do věznice. Zpravidla do tří měsíců od umístění jedince do výkonu trestu jsou vypracovány programy zacházení, které jsou pro jedince nejvhodnější. Veškeré detaily programu zacházení se odvíjí primárně od chování odsouzeného, dále podle délky trestu, podle příčin trestné činnosti či s ohledem na poznatky o odsouzeném získané během vazby. Komplexní zpráva je soukromá záležitost a jedná se o důvěrné záznamy a výsledky z psychologického, lékařského a také na základě pedagogického posouzení. Programy zacházení se zaměřují hlavně na podporu pozitivního rozvoje schopností a také dovedností jednotlivce s ohledem na zapojení jejich sebeúcty a také v rámci jejich sebepojetí. Na základě zjištěných potřeb jedince, jsou vybírány jednotlivé aktivity, které by měly vést k řešení daného problému, které vedl k trestné činnosti odsouzeného. K tomu, aby byly programy zacházení účinné a efektivní je nutné se zaměřit primárně na specifické potřeby jedince a také na jeho možnosti a dovednosti, které lze v rámci nápravy využít. Po vypracování programu zacházení, jsou vybrány jednotlivé alternativní programy, které jsou k dispozici a jsou vyhodnoceny jako

²⁵ MAŘÁDEK, V. Vězeňství. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2005.

nejvhodnější. Může jít jen o výběr části programu zacházení. Odsouzený výběr programu podepíše. Kombinací alternativ je možné sestavit programy tak, aby byly individualizované.²⁶

Samotná realizace programu zacházení je velmi zásadně ovlivněna podmínkami, které jsou nastaveny dle interních pravidel věznice. Jedná se zejména o požadavky na zajištění bezpečnosti věznice a také požadavky na vytvoření funkčního režimu programu zacházení. Celkový proces realizace je vždy ovlivněn odborným personálem, jež je k dispozici, dále pak prostorovými a materiálními podmínkami. Samotné programy zacházení probíhají zejména v celách, ložnicích, kancelářích samotných zaměstnanců věznic či na víceúčelových hřištích. Množství aktivit se odvíjí od zájmu jedince, jinak není počet omezen. Při volbě programu se vždy přihlíží primárně na zdravotní stav odsouzeného, dále pak na jeho potřeby a také s ohledem na jeho chování. V případě, že se vězeň neztotožní s žádným s programů, které jsou v nabídce, musí se účastnit aspoň minimálního programu zacházení, což je dáno vždy řádem věznice. Základem tohoto programu jsou aktivity, které odpovídají věku a zdravotnímu stavu jedince a je určený pro ty jedince, kteří odmítli vypracovaný individuální program zacházení nebo také pro ty, kteří jsou odsouzeni krátkodobě do 6. měsíců odnětí svobody. „*Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání nebo jiné náhradní činnosti směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr*“²⁷

Hlavní cíl programů zacházení je stanoven na základě posouzení odborných pracovníků u každého odsouzeného individuálně. V počátku jsou cíle stanoveny na základě je potřeb, avšak v průběhu výkonu trestu se mění s ohledem na adaptaci vězně a jeho chování ve výkonu trestu. Obecně lze říci, že cíle vymezeny konkrétně a také zřetelným způsobem tak, aby nebylo problém je naplnit. Hlavním cílem programu zacházení s odsouzenými je zejména vytvořit takový předpoklad pro návrat do běžného občanského života, aby již nedocházelo k páchání trestné činnosti a odsouzený si osvojil nové vzorce chování.²⁸

Programy zacházení s odsouzenými jsou rozděleny podle §36 vyhlášky č. 279/2017 Sb. na:

- pracovní aktivity,

²⁶ ŠTĚRBA, V. *Penologie*. 1. vyd. Praha: Armex, 2007. ISBN: 978-80-8679548-5.

²⁷ ŠTĚRBA, V. *Penologie*. 1. vyd. Praha: Armex, 2007. ISBN: 978-80-8679548-5.

²⁸ České vězeňství 2/2011. Vězeňská služba ČR [online]. [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Ceske%20vezenstvi/2011/ČV2_2011.pdf

- vzdělávací aktivity,
- speciální výchovné aktivity,
- zájmové aktivity,
- oblast utváření vnějších vztahů.

■ Postpenitenciární péče

V procesu postpenitenciární péče je podpora jedince, který byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody, který se vrací do běžného života a snaží se o opětovné zařazení. Existují dvě formy postpenitenciární péče, a to forma nucená a dobrovolná. Co se týká nucené postpenitenciární péče má vymezená pravidla, která ji stanovuje zákon. V rámci nucené péče je jedinec do značné míry stále omezen a zajišťuje ji probace. Dobrovolná forma není vedena přísnými pravidly. Především záleží na klientově svobodné vůli. Dobrovolnou formu zajišťují charitativní organizace. Děje se tak především proto, že přechod odsouzeného vězně z výkonu trestu na svobodu je považován za velmi náročnou situaci.²⁹

Jedinec, který žil po nějakou dobu mimo společnost, musí být na běžný život dostatečně připravován. Proto je nutné, aby péče probíhala kontinuálně od doby uvěznění až po návrat do běžného života. Sociální práce s propuštěnými jedinci poskytuje výchovné a poradenské služby. Sociální pracovník pomáhá při hledání vhodné práce, pomáhá s hledáním vhodného ubytování a poskytuje poradenství v problematice finančních dávek. Už ve vězení je nutné připravit se na některé situace, které po propuštění mohou nastat. I když u většiny vězňů převládá euforie z očekávané svobody, může dojít k přehnanému idealizování. Svoboda mnohdy představuje určitou zátěž a k recidivě dochází velmi často a rychle právě v této adaptační fázi. Řada z propuštěných vězňů se zpravidla setkává s dluhy, se ztrátou bydlení či rozpadlými partnerskými a příbuzenskými vztahy.³⁰

■ Vězeňská služba v ČR

Podle zákona č. 555/1992 Sb., české národní rady o Vězeňské a justiční strážci České republiky ve znění pozdějších předpisů je vězeňská služba ozbrojeným bezpečnostním sborem, který působí v rámci České republiky. Vězeňská služba se řadí mezi rozpočtové organizace,

²⁹ Netík, K.; Netíková, D.; Hájek, S. Psychologie v právu, Praha: C.H.Beck, 1997.

³⁰ Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese, Portál 2008.

která spadá pod ministerstvem spravedlnosti. Vězeňská služba slouží zejména k plnění úkolů, které jsou dány výše uvedeným zákonem rovněž však plní funkci orgánu a ochranu právního řádu.

Vězeňská služba spravuje vazební věznice a také věznice a ústavy, které slouží pro výkon zabezpečovací detence. Vězeňská služba je odpovědná primárně za dodržování podmínek, které jsou nastaveny nejen ve výkonu trestu, ale také v rámci výkonu vazby. V rámci výkonu trestu jsou odsouzení umisťováni do různých programů zacházení a připravování tak na život mimo výkon trestu. Cílem vězeňské služby je rovněž vytvořit předpoklady pro úspěšnou účast odsouzených v těchto programech. Dále vytváří podmínky pro jakoukoliv činnost odsouzených (pracovní činnost či jiná účelná činnost).

Dle výše uvedené zákona je Vězeňská služba rozděluje na vězeňskou stráž a také justiční stráž. Vězeňská stráž má za úkol střežit a také převádět odsouzení k soudnímu procesu či mezi odděleními, dále pak hlídá objekt a také zajišťuje pořádek v rámci věznice. Justiční stráž zajišťuje bezpečnost a pořádek v rámci soudních síní či na jiných místech činnosti soudu či Ministerstva spravedlnosti.

■ Odborné profese v rámci výkonu trestu odnětí svobody

V rámci práce s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody se setkáváme s celou řadou specializovaných odborníků. Jedná se zejména o sociálního pracovníka, dále pak pedagogy, speciální pedagogy, vychovatele či psychology. Jedná se o celou řadu specialistů, kteří se zaměřují vždy na různé aspekty práce s odsouzenými.

Sociální pracovník

Sociální pracovník je specializovaným pracovníkem vězeňské služby a poskytuje zejména sociálně- právní poradenství, dále pak je garantem sociální práce (udržuje kontakty s orgány státní správy, s charitativními a ostatními neziskovými organizacemi nejen v místě věznice, ale i v místě trvalého pobytu vězňů). Sociální pracovník dodržuje zásady profesní etiky, dále pak vede potřebnou dokumentaci, je odborným poradcem pro ředitele věznice. V neposlední řadě se sociální pracovník podílí na sociální anamnéze a také na tvorbě koncepce vězeňské práce. Sociální pracovník je odborným zaměstnancem v rámci oddělení výkonu trestu, jehož základním úkolem je samotná sociální práce, která je zaměřena na plynulý přechod odsouzeného do běžného občanského života. Sociální pracovník se podílí na koncepci

zacházení s odsouzenými, dále pak na programech zacházení a také na zpracování návrhu, jež se týká vnitřní diferenciacce odsouzených. Sociální pracovník spolupracuje se sociálními kurátory, s OSPOD, s probační a mediační službou.³¹

Vychovatel

Tato profese má zabezpečit průběhu výchovných a také léčebných postupů. Primárně se věnuje odsouzeným mladistvým. Cílem jeho činnosti je zmírnit negativní dopad jejich izolace a také zvýšení pravděpodobnosti řádného života odsouzených po jejich návratu do běžného života. Vychoval, vytváří předpoklady k trávení volného času po dobu výkonu trestu způsobem, který neodporuje účelu výkonu trestu a běžným normám občanského soužití. Vychovatel dále usměrňuje metodicky výchovné, vzdělávací a také zájmové programy pro odsouzené. Vychovatel je velmi důležitým specialistou při práci s odsouzenými. Hlavní prioritou vychovatele je zacházení s odsouzenými, kteří vykonávají trest ve věznicích. Vychovatel vede odsouzené k plnění programů a také k naplňování jejich výkonu trestu, také je motivuje ke kázní, pořádku a také k čistotě a pořádku.³²

Speciální pedagog

Speciální pedagog je poradcem pro vedení v rámci pedagogických aspektů výkonu trestu. Po odborné stránce řídí činnost pedagogů volného času a vychovatelů. Pracuje individuálně nebo s malými skupinami odsouzených. Primární činností pedagoga je vypracování odborných zpráv na základě údajů získaných ze vstupního rozhovoru a také na základě pohovoru s odsouzenými. Speciální pedagog dále zpracovává posudek a diagnostiku odsouzených v rámci kompletní zprávy. Speciální pedagog aktivně sleduje účast odsouzených na programech zacházení a zaznamenává změny chování odsouzených. Na základě podnětu od odsouzených, popř. uniformovaných zaměstnanců, provádí osvětové pedagogické pohovory, poskytuje pedagogickou a poradenskou činnost. Rovněž provádí kontrolní činnost.³³

Vychovatel- Terapeut

³¹ DAVIDOVÁ, I., GOJOVÁ, A., GOJOVÁ V. a spol. *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*. Ostravská univerzita 2007.

³² ČERNÍKOVÁ V. a kol. *Sociální ochrana- terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008.

³³ VONKOVÁ, Jiřina. *Sociální práce s pachateli*. Praha: Leges, 1992. Leges crimen.

Práce terapeuta je řízena psychologem a také se jeho náplň práce velmi často shoduje s činností psychologa. Většinu času tráví terapeut v přímém kontaktu s odsouzenými. Terapeut vede nejen skupinovou, ale také individuální terapii. Terapeut vede několik programů zacházení a také sleduje změny chování účastníků v rámci působení programů. Terapeut se podílí také na odhalování a také zkoumání různých příčin vzniku mimořádných událostí u odsouzených.³⁴

Psycholog

Činnost psychologa je velmi významná a má nezastupitelnou roli v práci s odsouzenými jedinci. Psycholog zajišťuje odbornou úroveň realizaci programu zacházení a také řídí psychologickou činnost. Na základě psychologických testů a diagnóz posuzuje odsouzené a snaží se je umístit do vhodného programu zacházení. Psycholog se také povinně zapojuje do speciálně- výchovných aktivit. Nese značný podíl na zpracování průběžného hodnocení programu zacházení, může navrhnout vhodná opatření k potlačení mimořádných událostí. Rozhoduje o přerazení odsouzených v rámci vnitřní diferenciaci věznice nebo přerušování výkonu trestu.³⁵

³⁴ VOŇKOVÁ, Jiřina. *Sociální práce s pachateli*. Praha: Leges, 1992. Leges crimen.

³⁵ VOŇKOVÁ, Jiřina. *Sociální práce s pachateli*. Praha: Leges, 1992. Leges crimen.

2 SPECIFICKÉ SKUPINY ODSOUZENÝCH VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

V každé věznici jsou zařazené skupiny osob, které v rámci výkonu trestu odnětí svobody vyžadují jistý specifický přístup z pohledu psychického stavu, fyziologické nebo kulturní rozdílnosti. Výkon trestu je u nich uskutečňován odlišně než u ostatních vězňů. Sochůrek³⁶ poukazuje na to, že osoby, které mají výkon trestu odnětí svobody, a zároveň patří do specifických skupin, vykonávají svůj trest na specializovaných odděleních věznice nebo ve věznici přímo danou pro specifickou skupinu.

Do specifických skupin odsouzených dle zákona 58/2017 Sb.³⁷, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, jsou zahrnuté tyto skupiny mladiství, odsouzené ženy, trvale pracovně nezařaditelní, odsouzení s poruchami duševními a s poruchami chování, odsouzení k doživotnímu trestu a odsouzení cizinci.

Výkon trestu u mladistvých

Zákon č. 218/2003 Sb.³⁸, o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), zařazuje do výkonu trestu u mladistvých dítě mladší patnácti let, které v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku, a zároveň vymezuje pojem mladistvý, jako toho, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku.

V rámci této specifické skupiny se využívají věznice pro mladistvé. Během samotného výkonu trestu odsouzeného, který nedovršil 18. rok věku, se věznice především zaměřuje na výchovu a jeho přípravu na budoucí povolání. Mladistvému, který má plnit povinnou školní docházku, věznice zařizuje plně vyučovací plán, a to místo výkonu práce. Zároveň se také přihlíží ke stupni výchovy a k délce nevykonaného zbývajících trestu. Dle zákona o výkonu trestu odnětí svobody mají mladiství výjimky, a to v rámci délky návštěv (5 hodin během kalendářního měsíce), přijímání balíčků (mladiství mají právo čtyřikrát ročně přijmout balíček

³⁶ SOCHŮREK, Jan. Kapitoly z penologie. II. díl, Teorie a praxe zacházení s vězňeny. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007.

³⁷ Zákon 58/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

³⁸ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

s potravinami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti 5 kg). A také je výjimka v rámci snížení kázeňských trestů na polovinu.

Na základě osobnosti a spáchaného provinění se ve věznicích pro mladistvé rozdělují odsouzení do čtyř skupin. Toto zařazení do jednotlivých skupin je v kompetenci ředitele věznice, který tento akt provádí na základě doporučení ostatních zaměstnanců. Do skupiny A se řadí mladiství, kteří mají osobnostní charakteristiku v normálu, ale poruchy chování vznikají na základě nevhodného sociálního prostředí, či emocionální a sociální nevyzrálosti. Do skupiny B jsou zařazovány mladiství s disharmonickým vývojem osobnosti a skupina C zahrnuje poruchy chování včetně poruch chování způsobeným užíváním psychoaktivních a návykových látek, tito odsouzení vyžadují specializovaný výkon trestu. Skupina D, jsou mladiství odsouzení s mentální retardací.³⁹

■ Výkon trestu u odsouzených na doživotí

V rámci této specifické skupiny se jedná o velmi nebezpečné pachatele, pro které musí odpovídat způsob, jakým se s těmito odsouzenými zachází.

Výkon trestu u doživotně odsouzených se dělí na individuální a profesionální přístup. Vyskytují se zde osoby, které trpí vážnými psychickými a psychiatrickými poruchami. Může se jednat také o pachatele, kteří spáchali hospodářskou kriminalitu či pachatele vražd a následně i brutálních činů. Sochůrek⁴⁰ poukazuje na to, že se musí jednat o věznici, která musí být silně technicky zabezpečená, a odsouzení jsou ubytováni pouze po jednom. Doživotně odsouzení jedinci jsou umístěni ve věznicích v Mírově a Karvině.

Doživotně odsouzeným může být umožněno v době stanovené vnitřním řádem navštěvovat vyhrazené kulturní a společenské místnosti společně s dalšími odsouzenými. Tato specifická skupina odsouzených zpravidla pracuje na pracovištích, která jsou vymezená uvnitř oddělení, která jsou opět stavebně a technicky vysoce zabezpečená. Co se týká vycházek, mohou být z odůvodněných případů poutání.⁴¹

³⁹ Zákon 58/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

⁴⁰ SOCHŮREK, Jan. Kapitoly z penologie. II. díl, Teorie a praxe zacházení s vězňenými. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007.

⁴¹ Zákon 58/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

■ Výkon trestu pro ženy a matky s nezletilými dětmi

Ženy jsou umisťovány do všech typů věznic jako muži. Výkon trestu pro ženy se v rámci vnitřního řádu přihlížejí k psychickým a fyziologickým zvláštnostem. Zvláštním potřebám vyhovuje vnitřní řád věznice také těhotným ženám, kojícím matkám či ženám po porodu. Pokud je žena matkou nezletilého dítěte, rozhoduje ředitel věznice, o tom zda může mít u sebe dítě. Ředitel věznice se musí rozhodnout na základě toho, jaká péče byla dítěti poskytována, před odsouzením jeho matky, také záleží na tom, zda má matka dostatek vlastních prostředků, aby mohla o dítě dostatečně pečovat a zda má možnost se o dítě starat po propuštění z výkonu trestu.

Matce, které bylo povoleno mít u sebe a starat se o své nezletilé dítě, se o dítě musí celodenně pečovat. Celodenní péče o dítě zahrnuje zpravidla péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. V rámci takové péče o dítě musí matka dbát o přípravu stravy, zajištění hygieny, praní, žehlení, úklidu a aktivního trávení času s dítětem formou vycházek, her, výtvarných, hudebních a sportovních činností odpovídajících věku dítěte.

Každá matka má dítě u sebe v samostatné ložnici. Ložnice je vybavená pro dítě postelí s matrací, přebalovacím stolem, skříni vyhrazenou na dětské prádlo a kosmetiku, ohrádka a umyvadlo. Pokud matka z důvodu nemoci, nebo se z jiného závažného důvodu nemůže o dítě starat, určí ředitel věznice zaměstnance, který převezme přechodně péči o dítě. Při vzájemném předávání je zpravidla vždy dítě prohlédnuto dětským lékařem.⁴²

Oddělení pro výkon trestu žen se nachází ve věznicích v Opavě, Plzni, Praze, Ostravě, Brně a ve Věznici Světlá nad Sázavou. V těchto věznicích je také zřízeno i oddělení pro mladistvé ženy a matky s nezletilými dětmi.

■ Výkon trestu u odsouzených s duševními poruchami a poruchami chování

Odsouzení, kteří trpí duševními poruchami nebo poruchami chování mohou vykonávat trest ve specializovaných odděleních věznic, které jsou zřízené generálním ředitelem Vězeňské služby pouze s doporučením psychologa či psychiatra. Specializované oddělení nelze zřizovat jako oddělení pro společný výkon trestu odsouzených zařazených do různých základních typů

⁴² Zákon 58/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

věznice. Tyto vězněné osoby vyžadují individuální či skupinové terapeutické působení. Při práci a zacházení s nimi je nutné respektovat závěry a doporučení odborných lékařů.⁴³

■ Výkon trestu pro cizince

Při výkonu trestu se podle možnosti věznice přihlíží i k požadavkům kulturních a náboženských tradic odsouzených cizinců. Při zpracování programu zacházení se u odsouzeného cizince přihlíží k tomu, zda cizinci byl uložen trest vyhoštění. Dle vnitřního řádu by mělo být cizincům vyhověno v přáních spojených s jejich kulturními a náboženskými tradicemi. Podle možností věznic, a pokud to není v rozporu s účelem trestu, se umísťují cizinci tak, aby spolu mohli komunikovat odsouzení stejné národnosti, nebo hovořící stejným jazykem. Kromě trestu odnětí svobody může být cizinci uložen také trest vyhoštění.⁴⁴

⁴³ Zákon 58/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

⁴⁴ Zákon 58/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

3 PRÁVA A POVINNOSTI ODSOUZENEÝCH

Práva a povinnosti odsouzených a také zacházení s nimi musí probíhat vždy v souladu s Listinou základních práv a svobod (LZPS) i doporučeními Rady Evropy v oblastech zacházení s vězňenými osobami a dodržování lidských práv.⁴⁵

■ Práva odsouzených

Podle Černíkové⁴⁶ mají odsouzení nárok zejména na uspokojování všech základních potřeb a také poskytování zdravotní péče. Každý z odsouzených má právo na vytváření takových podmínek, které slouží k přiměřenému fyzickému a také duševnímu rozvoji, rovněž pak na osmihodinový spánek. Odsouzený má také nárok na osobní hygienu a základní úklid. Pokud nemá vězeň vlastní hygienické potřeby, jsou mu poskytovány od personálu věznice. Odsouzený má nárok také na své osobní volno a také na vycházku v rámci hodiny denně. Mezi další právo je také pravidelné stolování a poskytování jídla, a to minimálně třikrát denně s ohledem na vykonávanou práci a také s ohledem na věk odsouzeného. Plocha ubytování musí být minimálně 4 m². Každý odsouzený při nástupu získá nový oděv, který by měl odpovídat podmínkám uvnitř věznice. V případě, že je odsouzenému povoleno používat vlastní oděvy a také obuv, pak se musí jednat o hygienicky nezávazné oblečení a boty. Pokud odsouzený opouští věznici a bude se pohybovat mimo věznici, má nárok na vlastní oděv, tak aby nezbuzoval pozornost. Za podmínek, které jsou stanoveny předpisy, musí být odsouzeným poskytovány zdravotnické služby, duchovní zabezpečení a nemocenské pojištění.⁴⁷

V první řadě je nutné dodržovat právo na udržování nebo případné rozšiřování sociálních vztahů, které jsou dány zejména kvalitou chování, podle kterého je posuzováno, zda odsouzený plně své povinnosti. V případě, že se vězeň chová slušně, tak jsou jeho práva v rámci této oblasti výrazně rozšířena. Pokud je tomu naopak, jsou jeho práva naopak velmi omezena. Jedná se zejména o návštěvy zvenčí a také na opuštění věznice na předem stanovený počet hodin. Odsouzený má nárok na nákup běžných potravin a také na příjem balíčku, který do věznice přijde. Zde patří také právo na příjem peněz a ochranu svých práv.⁴⁸

⁴⁵ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie. I. díl, Úvod do teorie trestu a trestání*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007 a. ISBN 9788073722036.

⁴⁶ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. 1 vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2002. ISBN 80-7251-101-1.

⁴⁷ BAJCURA, L. *Práva vězně - od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1999.

⁴⁸ ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. 1 vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2002. ISBN 80-7251-101-1.

Odsouzený má vždy nárok na uspokojování kulturních potřeb. Mohou mu být na jeho náklady zasílány časopisy, denní tisk, knihy či je možnost využívat služby vězeňské knihovny. Dále je zde možnost využívat služby psychologa, právníka či speciálního pedagoga. Odsouzený má také právo na poskytování duchovní služby.

Je vždy potřeba si jasně uvědomit, že odsouzení jsou povinni ve výkonu trestu respektovat jistá omezení, která vyplývají z některých práv a svobod vyplývajících z trestu. Jedná se primárně o zachování listovního tajemství, volnosti pohybu a svobod a také volby svobodného povolání. V průběhu výkonu trestu se nemohou odsouzení sdružovat ve spolcích, společnostech či nemohou volit lékaře. Dále pak nesmí podnikat či vykonávat veřejné funkce.⁴⁹

Povinnosti odsouzených

Povinnosti odsouzených ve výkonu trestu velmi úzce souvisí zejména s činností Vězeňské služby, jak již bylo uvedeno výše. Mezi povinnosti vězně se řadí primárně ustanovení vězeňského řádu, dále pak nepoškozování veřejného majetku či majetku cizích osob. Dále se zde řadí také šetrné nakládání s cizími věcmi. Odsouzený je také povinen plnit úkoly, které vyplývají z programu zacházení. Pokud je odsouzený schopný pracovat a vykonávat pravidelnou činnost, má povinnost tuto činnost vykonávat. Odsouzený je také povinen projít osobní prohlídkou a také se podrobit prohlídce osobních věcí. Pokud je odsouzený nemocný, je povinen to ihned oznámit vězeňské službě.

V rámci výkonu trestu je zakázáno konzumovat, přechovávat či jinak užívat drogy či alkoholické nápoje. Rovněž není povoleno tetovat a nechat se tetovat. Aby byly odsouzení motivováni k plnění povinností, jsou stanoveny v rámci věznice kázeňské odměny.⁵⁰ Mezi tyto odměny se řadí zejména pochvala, dále pak délka návštěvy nad rámec běžného rozmezí či věcná odměna do výše 1000,-. Vězeň má také nárok na jednorázový osobní nákup potřeb či potravin nejen pro sebe, ale také pro jiné osoby, které provádět nákup nemohou.

Pokud dochází k neplnění povinností či k jejich porušení nebo vykonání kázeňského přestupku, je mu vždy uložen kázeňský trest. Jako kázeňský trest může být uložena důtka, pokuta do výše 1000,-. Mezi další tresty patří také snížení kapesného po dobu 3 měsíců nebo umístění na „samotku“, a to až na dobu 28 dní. Odsouzenému také mohou být odebrány veškeré

⁴⁹ Zákon č. 169/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁰ ČERNÍKOVÁ, V. a kol.: *Sociální ochrana. Terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

výhody, které získal v průběhu výkonu trestu. „Ukládání prostředků kázeňské praxe, obzvláště trestů, má svůj správný postup a výchovné aspekty, které musí být vždy dodrženy“.⁵¹

⁵¹ ČERNÍKOVÁ, V. a kol.: *Sociální ochrana. Terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

4 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY VE VĚZNICI PARDUBICE

Historie věznice Pardubice

Změny, kterými procházelo vězeňství na našem území v průběhu minulého století, se zajisté podepsaly i na samotné historii pardubické věznice. V rámci této věznice vznikla tzv. Zemská donucovací pracovna. Souhlas k jejímu založení byl uveden 5. ledna v roce 1888. Souhlas potvrdil např. městský a okresní úřad, ale i další městské spolky. Podnětem pro vznik pracovny bylo vydání zákona č. 89 říšského zákoníku. Tento zákoník dovoľoval vznik Zemských donucovacích pracoven. Důvodem vzniku bylo, že pražská donucovací pracovna měla svou kapacitu již plnou a s výstavbou nové pracovny mělo přibýt dalších 400 míst. Tato pracovna měla mít svůj účel, jako nápravné zařízení, do kterého byly posíláni buď propuštění vězni, nebo znovu zadrženi vězni. Bohužel nebylo zaručeno, že se vězni, kteří do této pracovny měli být zařazeni, se dokáží vrátit do svého běžného života. Také nebyla jistota v tom, že odsouzení budou schopni pracovat a užít se.

Aby tato pracovna mohla vzniknout, muselo dojít k odkoupení pozemků, a zároveň musely být stanoveny náklady, aby mohla začít samotná stavba. Stavba pracovny byla zahájena v červenci roku 1889. Celkově stavba trvala zhruba necelých tří let. Díky této výstavbě vzniklo třináct budov, z nichž pouze tři slouží svému účelu a dvě jako ubytovny pro odsouzené Pardubické věznice.⁵²

Celkově takovéto donucovací pracovny měli být institucí a systémem pro osoby, které nebyly schopny se společensky přizpůsobit, např. odmítali nástup do pracovního procesu. Podobným typem donucovacích pracoven byly tzv. pracovny chudinské, kde byli lidé, kteří o svou práci přišli z nějakého důvodu. V pracovnách jako byla v Pardubicích nebo v Praze trestanci nedostávali žádnou odměnu za práci. Všechny jejich výdělků byly vynaloženy na úhradu za celkový provoz pracovny. Trestanci zde mohli setrvat maximálně tři roky, ovšem existovaly výjimky, které pobyt v pracovně prodloužili na další dva roky, tedy celkově pět let.⁵³

Pro samotné vězně, kteří byli do těchto pracoven automaticky přefazováni, se obávali těchto pobytů mnohem více, než samotné věznice. Důvodem bylo zavedení disciplinárních trestů a

⁵² KALÁBOVÁ, Květoslava a Vladimír KALÁB. Historie zemské donucovací pracovny a věznice pro ženy v Pardubicích. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2006.

⁵³ KALÁBOVÁ, Květoslava a Vladimír KALÁB. Historie zemské donucovací pracovny a věznice pro ženy v Pardubicích. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2006.

velmi přísného režimu, který v tomto typu zařízení byl proslulý. Tomuto přeřazení se snažili všemocně vyhnout, ovšem většinou neúspěšně.

Až nástup okupace znamenal přelom pro tyto donucovací pracovny, čímž roku od roku 1939 sloužila pracovna částečně jako věznice gestapa. Jednou ze samostatných jednotek se stal od roku 1942 tzv. sběrný tábor policejní preventivní vazby. Jiný samostatný útvar vznikl také v roce 1942 a to Pracovně - výchovný tábor Pardubice. Rok 1944 znamenal pro pracovnu značné škody, které utrpěla po náletech. Dalším zlomem pro pardubickou pracovnu byl 10. květen roku 1954, kdy jednotky Rudé armády vstoupily do Pardubic. Po dobu dalších dvou let sloužila tato pracovna jako internační tábor pro Němce. Po uzavření internačního tábora byl v prostorách pardubické pracovny zřízen kárný tábor. V období mezi rokem 1949 až rokem 1951 sloužila pracovna jako Tábor nucené práce. Díky tomuto zlomu vznikl zákon č. 247/1948 Sb. o táborech nucené práce. Po roce 1951 však převládnu názor, že tábory nucených prací se neosvědčily, což bylo důvodem pro jejich zrušení.⁵⁴

Roku 1952 se z tohoto zařízení stala pouze ženská věznice, již o tři roky dřív bylo zřízeno oddělení pro ženy. V tomto období již bylo vězeňství v pravomoci národní bezpečnosti. V roce 1960 prošla věznice rekonstrukcí, čímž byly vystavěny nové objekty a počátek 60. let znamenal působení odborných zaměstnanců, jako byli vychovatelé, sociální pracovníci, speciální pedagogové a psychologové.⁵⁵

V roce 1994 prošel Zákon o výkonu trestu novelizací, a tím věznice Pardubice zajišťovala výkon trestu odnětí svobody odsouzených žen, mladistvých žen, zařazených do všech 4 typů věznic (A dohled, B dozor, C ostraha, D zvýšená ostraha), dále odsouzených mužů v typu věznice s dozorem a současně zde byli až do roku 2002 zařazovány ženy ve výkonu vazby ze spádových okrsků. V každém typu věznice musela být dle zákona zřízena další dvě specializovaná oddělení, a to oddělení s duševní poruchou a poruchou chování. Další aktualizace zákona přiměli věznici o zařazení nového oddělení, a to odsouzených trvale pracovně nezařaditelných. Od roku 1998 začalo přesouvání žen ve věznici typu s dohledem a postupně i v dalších typech do Věznice Světlá nad Sázavou, Věznice Opava a Vazební věznice Praha Ruzyně.

Období od roku 1994-2004 bylo pro Věznici Pardubice plné změn, jak personálních, tak profilačních. Věznice začala být ve stavu přeplněnosti, nedostatku finančních prostředků a

⁵⁴ KALÁBOVÁ, Květoslava a Vladimír KALÁB. Historie zemské donucovací pracovny a věznice pro ženy v Pardubicích. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2006.

⁵⁵ KALÁBOVÁ, Květoslava a Vladimír KALÁB. Historie zemské donucovací pracovny a věznice pro ženy v Pardubicích. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2006.

hromadných nepokojů, což vedlo k tomu, že pardubická věznice musela zavřít oddělení, které bylo vymezeno pouze pro ženy. To znamenalo, že v roce 2004 se z této věznice stala ryze mužská věznice, která zabezpečuje výkon trestu odnětí svobody pro odsouzené v typu věznice s dozorem a ostrahou a dále výkon trestu odnětí svobody ve specializovaných odděleních pro trvale pracovní nezařaditelné v typu věznice s dozorem a ostrahou. Čímž se uzavřelo jedno z významných historických období Věznice Pardubice.⁵⁶

V současné době Věznice Pardubice spolupracuje s několika nestátními organizacemi. Organizace Prak v rámci prevence kriminality organizuje besedy se žáky základních škol, žáci se „projdou po věznici“ a poté mají možnost klást otázky zaměstnancům věznice. Další organizací, se kterou Věznice Pardubice spolupracuje, nese název Klub hurá kamarád a zprostředkovává propuštěním vězňům přechodné zaměstnání. V praxi spolupráce funguje tak, že sociální pracovníce z Klubu navštěvuje odsouzeného, který má být propuštěn z výkonu trestu a zároveň spolupracuje i se sociální pracovníci věznice, která má za úkol vybrat vhodné vězně. Tímto programem je snaha docílit motivování odsouzeného k získání zaměstnání a toto zaměstnání mu pomoci, pro první chvíle na svobodě, zprostředkovat. Věznice dále spolupracuje s církvemi. Zástupci církví mají za úkol do věznice docházet a vykonávat pasterizační činnost. Většinou se jedná o individuální rozhovory a biblické hodiny. Dvakrát ročně se koná ekumenická bohoslužba (o Vánocích a Velikonocích). Ve věznici působí vězeňský kaplan, který s dobrovolníky úzce spolupracuje.

Současnost Věznice Pardubice

V současné době je počet odsouzených uváděn okolo 700 jedinců. Z toho je dle odhadů okolo 63 % zaměstnatelných, zařazených do práce je také okolo 67 % a terapeutické a také vzdělávací skupiny navštěvuje celkem 75 % všech ve výkonu trestu.⁵⁷

4.1.1 Spolupráce s nevládními organizacemi

Věznice Pardubice spolupracuje v současné době s několika nevládními organizacemi. Konkrétně se jedná o Laxus z.ú., DP Work, Romodrom o.s.

⁵⁶ KALÁBOVÁ, Květoslava a Vladimír KALÁB. Historie zemské donucovací pracovny a věznice pro ženy v Pardubicích. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2006.

⁵⁷ *Generální ředitelství vězeňské služby ČR* [online]. [cit. 2017-12-02]. Dostupné z: <http://vsqr.cz/>

Laxus z.ú. (Sociální a adiktologické služby)

Občanské sdružení Laxus se v rámci věznic zabývá sociálními a také adiktologickými službami, a je určené zejména pro ty odsouzené kteří byli před uvězněním aktivními uživateli drog. Posláním Centra drogových služeb je poskytovat již výše uvedené služby je určen pro vězně ve výkonu trestu odnětí svobody nejen v Pardubické věznici, ale rovněž ve věznicích v Libereckém, Středočeském, Královéhradeckém kraji a také v rámci kraje Vysočina. Dalším aspektem činnosti organizace je odsouzeným po propuštění z výkonu trestu pomáhat se zapojením do běžného občanského života a také je motivovat ke změně životního stylu, zejména s ohledem na abstinenci a také předcházení dalším konfliktům, které by vedly k další trestné činnosti. Mezi další cíle sdružení lze považovat doplnění stávajícího systému péče o uživatele drog o služby poskytované zejména ve vězeňských zařízeních a v neposlední řadě i zvýšení informovanosti odsouzených o rizicích spojených s užíváním drog, infekčních chorobách a způsobech jejich léčby.⁵⁸

Spolupráce mezi sdružením a věznicí je realizována na základě oficiální „Dohody o spolupráci“ mezi oběma subjekty. S dosavadní podobou vzájemné spolupráce je věznice spokojena, zejména díky kvalitě a profesionalitě poskytovaných služeb. Z uvedeného důvodu lze předpokládat, že bude vzájemná spolupráce realizována i do budoucna, a to dokonce o rozšířené aktivity.⁵⁹

DP WORK

⁵⁸ *Věznice Pardubice: Vězeňská služba v ČR* [online]. [cit. 2017-12-02]. Dostupné z: <http://vscr.cz/veznice-pardubice/novinky/spoluprace-s-nevladnimi-organizacemi/obcanske-sdruzeni-laxus/>

⁵⁹ *Věznice Pardubice: Vězeňská služba v ČR* [online]. [cit. 2017-12-02]. Dostupné z: <http://vscr.cz/veznice-pardubice/novinky/spoluprace-s-nevladnimi-organizacemi/obcanske-sdruzeni-laxus/>

Personální agentura DP WORK participuje na projektu spolu s Věznicí Pardubice, který je zaměřen na zvyšování odborné kvalifikace odsouzených mužů během výkonu trestu odnětí svobody a tím rozšíření možnosti jejich pracovního uplatnění. Systém pomoci je nastaven tak, aby odsouzení, kteří projeví zájem zapojit se do programu zaměstnanosti, absolvovali nejen úvodní pohovor, ale také poradenstvím vstupní diagnostiku a také praktické školení a rekvalifikaci. Smyslem je zejména zvýšení uplatnění odsouzených v rámci trhu práce. Projekt byl zahájen 1.4.2013 a byly do něj zapojeni čtyři zaměstnanci věznice, dva vychovatelé a dva psychologové. Vznikl tak smíšený realizační tým, který má zkušenosti z penitenciární praxe a rovněž přináší nové poznatky a zkušenosti.⁶⁰

Výběr odsouzených, jež se mají zapojit do projektu, vyplývá zejména z posouzení jejich motivace a také odhodlanosti ke zlepšení jejich dosavadního života. Pokud odsouzení prokážou skutečnou motivaci, mají šanci získat specifické dovednosti (kurz obsluhy vysokozdvížného vozíku, základy sváření, kurz práce křovinořezem, sekačkou a pilou) a usnadnit si tak nástup do běžného občanského života. První vlna tohoto projektu byla ukončena v roce 2015 a prošla kurzem celkem 144 odsouzených, z toho pak dále následnými specificky zaměřenými kurzy 73 odsouzených. Další vlna probíhá v současné době.⁶¹

V návaznosti na úspěšné absolvování rekvalifikačního programu a také po následném propuštění z výkonu trestu, mohou být ve spolupráci s personální agenturou zprostředkována pracovní místa do kmenového stavu (v oblasti automobilového průmyslu) nebo formou dočasného přidělení (včetně zajištění ubytovny).⁶²

Přínosem projektu je zejména zlepšení kontinuální práce s pachateli trestných činů a také předpoklad snížení rizik jejich nezaměstnanosti po propuštění z výkonu trestu. Pozitivním

⁶⁰ *Věznice Pardubice: Vězeňská služba v ČR* [online]. [cit. 2017-12-02]. Dostupné z: <http://vscr.cz/veznice-pardubice/novinky/spoluprace-s-nevladnimi-organizacemi/projekt-komplexni-program-zamestnanosti-pro-odsouzene-ve-veznici-pardubice/>

⁶¹ *Věznice Pardubice: Vězeňská služba v ČR* [online]. [cit. 2017-12-02]. Dostupné z: <http://vscr.cz/veznice-pardubice/novinky/spoluprace-s-nevladnimi-organizacemi/projekt-komplexni-program-zamestnanosti-pro-odsouzene-ve-veznici-pardubice/>

⁶² *Věznice Pardubice: Vězeňská služba v ČR* [online]. [cit. 2017-12-02]. Dostupné z: <http://vscr.cz/veznice-pardubice/novinky/spoluprace-s-nevladnimi-organizacemi/projekt-komplexni-program-zamestnanosti-pro-odsouzene-ve-veznici-pardubice/>

aspektem je nepochybně i vzájemná výměna zkušeností, navázání nových kontaktů a rozšíření obzoru v rámci spolupráce zainteresovaných subjektů.⁶³

ROMODROM o.s.

Věznice Pardubice v neposlední řadě spolupracuje s občanským sdružením ROMODROM. Organizace působí zejména v oblasti podpory a také pomocí lidem, jež se řadí do řad příslušníků romské menšiny a jsou ohroženi nepříznivými životními situacemi. Cíle sdružená je posilovat všestranný rozvoj romské menšiny a obnova romských hodnot.⁶⁴

Občanské sdružení ROMODROM realizuje v rámci Pardubického kraje unikátní projekt podpory a sociálního začleňování osob, které se vrací po výkonu trestu odnětí svobody do běžného občanského života. Projekt spočívá v přímé práci s vězni ve Věznici Pardubice, kteří jsou v posledních 6 ti měsících výkonu trestu připravováni na výstup s cílem snazšího a rychlejšího uplatnění na trhu práce a také osobám, kteří opouštějí výkon trestu a snaží se začlenit do běžného života. Odborným manažerem projektu je Jakub Chudomel, Vedoucí programu Romodrom pro regiony a sociálních programů ve vězeňství. Vedoucím služby je Daniel Bakeš, vedoucí sociální pracovník.⁶⁵

4.1.2 Zájmové a terapeutické aktivity

Činnost terapeutických skupin je zaměřena zejména na ovlivňování psychiky a pocíťovaného fyzického stavu odsouzených. Terapeutické aktivity jsou prováděny formou pracovní terapie, pravidelným cvičením a speciálně zaměřenými aktivitami (muzikoterapie, kreativní dílna či víkendová setkání). Programová nabídka Věznice Pardubice nabízí možnost

⁶³ *Věznice Pardubice: Vězeňská služba v ČR* [online]. [cit. 2017-12-02]. Dostupné z: <http://vsqr.cz/veznice-pardubice/novinky/spoluprace-s-nevladnimi-organizacemi/projekt-komplexni-program-zamestnanosti-pro-odsouzene-ve-veznici-pardubice/>

⁶⁴ *ROMODROM* [online]. [cit. 2017-12-02]. Dostupné z: <http://www.romodrom.cz/new/obsah.php?id=34&index=1>

⁶⁵ *ROMODROM* [online]. [cit. 2017-12-02]. Dostupné z: <http://www.romodrom.cz/new/obsah.php?id=34&index=1>

zapojit se aktivně do zájmové činnosti a odbourat stereotyp všedního dne. Výsledky práce v rámci terapeutických aktivit jsou prezentovány především v rámci Věznice Pardubice na chodbách budov, ve vývěsních skříňkách a je s nimi vyzdobena místnost pro návštěvy odsouzených a místnost, kde zasedá senát Okresního soudu Pardubice.

4.1.3 Specializované resocializační programy

Věznice Pardubice realizuje v rámci výkonu trestu odnětí svobody mnohé specializované resocializační programy, konkrétně:

- Zastav se, zamysli se a změň se – „3Z“
- Edukačně – rekvalifikační program pro pachatele dopravních nehod
- Encouterová skupina.

Zastav se, zamysli se a změň- „3Z“

Tento projekt realizován v rámci Věznice Pardubice již třetím rokem. Cílem tohoto tříměsíčního programu je pomoci odsouzeným zamyslet se nad svými trestnými činy, nad příčinami páchaní trestné činnosti a ukázat jim způsoby a cesty, jak se takovému jednání do budoucna vyvarovat. Program je založený primárně na změnu postojů a také na neopakování trestných vzorců chování. Odsouzení se zde formou hry učeni zvládat neobvyklé životní situace, učí se alternativní myšlení a plánování a domýšlení důsledků svého jednání. Program „3Z“ má v sobě pozitivních aspektů, jelikož dává příležitost poznat jiné prostředí, než je ubytovna a zároveň dává možnost získávat povědomí o tom, že v tom nejsem sám a že vždy existuje nějaký způsob řešení.

Edukačně – rekvalifikační program pro pachatele dopravních nehod

Tento kurz je určen pro pachatele závažných dopravních nehod, kteří byli odsouzeni za přečin pod vlivem návykových látek v souvislosti s řízením motorového vozidla. Program byl realizován ve dvou věznicích – ve Věznici Pardubice a ve Věznici Odolov pro odsouzené zařazené v dozoru a účast v něm byla prozatím dobrovolná. Smyslem kurzu je dvakrát ročně uspořádat skupinu pro osm lidí a snažit se o změnu chování problémového řidiče, které vedlo

k dopravnímu přestupku či trestnému činu v dopravě, a směřuje k formování postojů a osvojení způsobů chování nutných pro bezpečné řízení s cílem minimalizovat opakování páchaní trestných činů v budoucnosti. Komplexní rehabilitační kurzy jsou považovány za nejúčinnější metody práce s řidiči s problematickým průběhem praxe.⁶⁶

Encouterová skupina

Jedná se o výchovnou aktivitu zaměřenou na získávání dovedností v interpersonálních kontaktech. Skupina klade důraz na osobnostní růst a rozvoj a současně na zdokonalování interpersonální komunikace a vztahů prostřednictvím zážitkového procesu

Zacházení s vězni ve Věznici Pardubice

Věznice Pardubice má charakter zařízení určeného pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených s ostrahou, oddělení pro výkon trestu s dozorem a specializované oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné odsouzené. Způsobilí odsouzení zde mohou pracovat buď na vnitřních pracovištích, nebo ve vnějších provozech, mimo areál.

V souladu s uvedenou profilací jsou v rámci věznice zřízena tato oddělení:

- 1) oddělení s dozorem pro výkon trestu odsouzených mužů,
- 2) oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných mužů ve věznici s dozorem,
- 3) oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných mužů ve věznici s ostrahou,
- 4) oddělení pro mladistvé odsouzené,
- 5) oddělení s ostrahou pro výkon trestu odsouzených mužů.⁶⁷

Základní stavební jednotkou pardubické věznice je samotný ředitel věznice, který má svého zástupce ředitele. Důležitými pracovníky věznice jsou také vedoucí oddělení výkonu trestu, vedoucí vězeňské stráže, vedoucí oddělení prevence a stížností a příslušníci tohoto oddělení, dozorcí a strážníci. Velmi důležitou složkou samotné věznice je také vězeňská stráž, která spolu s dozorcí službou střeží a eskortuje odsouzené. Jejich dalším úkolem je zajistit požadovaného

⁶⁶ *Věznice Pardubice: Vězeňská služba v ČR* [online]. [cit. 2017-12-02]. Dostupné z: <http://vscr.cz/veznice-pardubice/o-nas/vykon-vezenstvi/specializovane-resocializacni-programy/>

⁶⁷ MANDYS, Jan, Daniel BAKEŠ a Jakub CHUDOMEL. *Vězeňský program Pardubice: inovace metodiky*. Praha: Občanské sdružení Romodrom, c2013.

pořádku a kázně. Dalšími zaměstnanci jsou právník věznice, zaměstnanci ekonomického, správního a personálního oddělení, oddělení logistiky, zdravotnického střediska a občanských zaměstnanci oddělení výkonu trestu a školského vzdělávacího střediska, kteří tvoří správní službu a zabezpečují organizační, ekonomickou, vzdělávací, výchovnou, zdravotnickou a další odbornou činnost.

S odsouzenými pracují předem určené týmy zaměstnanců oddělení výkonu trestu. Takovéto týmy jsou složeny z vychovatele, speciálního pedagoga, psychologa a sociálního pracovníka. Pokud je do věznice přidělen nový vězeň, na jeho přijetí spolupracují psychologové, pedagogové, a pro jejich přijetí je nutné jejich sociální a lékařská posouzení. Po získání potřebných výsledků, se zhodnotí možná rizika a potřeby, které jsou následně zpracovány do komplexní zprávy vězně. Stejně je poté sestavení plánu pro program zacházení.⁶⁸

To, jak se personál snaží zacházet s odsouzenými, patří k neefektivnější nápravě ve věznici. Personál se především snaží, aby i samotní odsouzení projevovali aktivitu k dosažení cíle, což vede k nastavení plánu programu zacházení. Program zacházení znamená soubor předem daných aktivit s cílem motivovat vězně. Je zde snaha, aby uměl vězeň sám na sobě pracovat, a tím si zvyšovat šance na život, po propuštění z vězení. Konkrétní programy zacházení se skládají z práce, vzdělávání (profesního i všeobecného), aktivit ve „volném čase“ a poradenství (doprovod) či terapií.⁶⁹

V pardubické věznici se můžou odsouzení vzdělávat, v tzv. Školském vzdělávacím středisku, kde si mohou doplnit základní a střední vzdělání. Učební obory a kurzy jsou zaměřeny zejména na výrobu konfekce. V areálu věznice se také nachází oddělení určené pro kázeňské tresty s malými celami, kam se odsouzení umísťují, když je jim uložen kázeňský trest samovazby. Do této cely se umísťuje vždy jeden odsouzený, je zde pouze lůžko a sociální zařízení.

⁶⁸ MANDYS, Jan, Daniel BAKEŠ a Jakub CHUDOMEL. Vězeňský program Pardubice: inovace metodiky. Praha: Občanské sdružení Romodrom, c2013.

⁶⁹ Hála, J.: Úvod do teorie a praxe vězeňství. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005.

5 PRAKTICKÁ ČÁST

V rámci teoretické části této práce jsem se zabývala výkonem trestu odnětí svobody a vymezením dané problematiky, ale rovněž také výkonem trestu v rámci Věznice Pardubice. Cílem teoretické práce tedy bylo především zmapovat problematiku výkonu trestu odnětí svobody nejen v rámci obecné roviny, ale také s ohledem na specifické cílové skupiny vězňů.

V následující praktické části vymezím cíl výzkumu, a také budu definovat hlavní výzkumné otázky. Následující kapitolu budu věnovat výzkumné strategii, kterou ve svém výzkumu použiji. Dále pak uvedu techniku sběru dat, důvodu výběru respondentů výzkumu, popis průběhu a způsob, jak jsem výzkumné šetření zpracovávala. V závěru kapitoly budou uvedeny způsoby analýzy a kódování.

Cíl výzkumu

Cílem praktické části této bakalářské je zmapovat účinnost programů zacházení u vězňů ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznici Pardubice.

Hlavní výzkumná otázka zní: *Jaký je přínos programů zacházení u vězňů, kteří vykonávají trest odnětí svobody ve věznici Pardubice, a jaký vliv mají na jejich budoucnost?*

Hlavní výzkumná otázka, jenž je v souladu s použitou kvalitativní strategií výzkumu, byla rozpracována na další dvě dílčí:

3. Jaké jsou programy zacházení pro vězně ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznici Pardubice?
4. Jakým způsobem jsou programy zacházení pro vězně ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznici Pardubice realizovány?

Mnou výše uvedené otázky jsou formulovány tak, aby zahrnuly co nejširší pohled na zkoumané téma, ale zároveň aby mi pomohly upřesnit výzkumnou otázku.

Metodologie výzkumu

V této kapitole se zaměřím na popis zvoleného metodologického postupu, vybraného typu výzkumu, metodu výběru výzkumného vzorku, metody získávání dat, samotnou organizaci sběru dat, metodu zpracování dat, metodu analýzy a v neposlední řadě také na interpretaci dat.

5.1.1 Kvalitativní výzkum

Pro tuto práci jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu. Někteří metodologové chápou kvalitativní výzkum jako doplněk ke kvantitativnímu zkoumání, avšak postupem času získal kvalitativní výzkum svůj význam a rovnocenné postavení s ostatními formami výzkumu. Podle Hendla⁷⁰ však neexistuje uznávaný způsob, jak vymežit a provést kvalitativní výzkum.

Podle autorů Strausse a Corbinové⁷¹ je definován kvalitativní výzkum, jako způsob získávání dat, prostřednictvím kterých lze zjistit výsledky jiným způsobem než za pomoci statistických procedur či jiným druhem kvalifikace. Kvalitativní výzkum se může zaměřit na lidské životy, ale také na chování, příběhy či na chody organizací.

Profesor Creswell⁷² definuje kvalitativní výzkum jako: *„kvalitativní výzkum proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“*

Autoři Denzin a Lincoln⁷³ uvádí, že je velmi náročné kvalitativním výzkum vymežit, protože tento typ výzkumu každý metodolog vnímá ze svého úhlu pohledu.

Při výběru kvalitativní metody je důležité si nejprve stanovit základní stanovisko této strategie a dále výzkumné téma a základní výzkumnou otázku. Tyto dva důležité znaky kvalitativního výzkumu by měly být uvedeny již v úvodu. Otázky se mohou modifikovat a doplňovat, a to v průběhu a potřeby výzkumu, během sběru a analýzy dat. Také průběh

⁷⁰ HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

⁷¹ STRAUSS, A. L., CORBIN, J. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Vyd. 1. Přeložil Stanislav Ježek. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

⁷² CRESWELL, John W. Qualitative inquiry & research design: choosing among five approaches. 2nd ed. Thousand Oaks: SAGE, c2007. ISBN 978-1-4129-1607-3, s. 12.

⁷³ DENZIN, N. K., LINCOLN, Y. Collecting and interpreting qualitative materials. 3rd ed. London: Sage, c2008. 701 s. ISBN 978-1-4129-5757-1.

výzkumu se navzájem doplňuje a upravuje dle potřeb zkoumání a získaných výsledků. Především z tohoto důvodu se kvalitativní výzkum považuje za pružný typ výzkumu. Na základě cíle výzkumu si výzkumník stanovuje terén, situaci a jedince nebo skupiny, které bude zkoumat.⁷⁴

Hlavním nástrojem zkoumání je sám výzkumník, jelikož vyhledává a také analyzuje získané informace, které mu pomůžou objasnit stanovené výzkumné otázky. Typy dat v rámci kvalitativního výzkumu zahrnují přepisy terénních poznámek z pozorování a rozhovorů, fotografie, audio a videozáznamy, deníky, osobní komentáře, ale také úřední dokumenty či části textu z knih.⁷⁵

Kvalitativní výzkum využívá především induktivní formy vědeckých metod, dále pak hloubkové studium jednotlivých případů a také různé formy rozhovoru a pozorování. Cílem výzkumu je zjistit nové údaje o daných případech, rozvíjet teorie a vyvozovat nová, dosud nepoznaná data.⁷⁶

Metoda výběru výzkumného vzorku

Stanovení si výzkumného vzorku stavím jako přední součást pro realizaci samotného výzkumu. Výzkumným vzorkem je objekt výzkumu, na který se aplikují vybrané výzkumné nástroje. Ve studii za pomoci rozhovorů je důležité rozhodnutí, se kterými osobami bude rozhovor realizován, a zároveň z jaké skupiny by měli tito jedinci pocházet. V další fázi musí být rozhodnuto, které rozhovory budou cíleně rozpracovány, tak aby byly směrodatné.⁷⁷

Pro svůj výzkum jsem si zvolila výzkumným vzorkem pracovníky, kteří jsou v každodenním kontaktu s vězni, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznici Pardubice. Pro výběr svého výzkumného vzorku jsem si účelně zvolila metodu záměrného výběru. V průběhu volby výzkumného vzorku jsem se držela předem určených kritérií, která komunikační respondenti museli splňovat.

V našem případě se jednalo o velmi jednoduchý a specifický výběr. Zvolila jsem si pracovníky, kteří jsou v každodenním kontaktu s vězni, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí

⁷⁴ HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

⁷⁵ HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

⁷⁶ HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

⁷⁷ SURYNEK, A., KOMÁRKOVÁ, R., KAŠPAROVÁ, E. Základy sociologického výzkumu. Vyd. 1. Praha: Management Press, 2001. 160 s.

svobody ve věznici Pardubice. Podmínkou bylo pouze to, že prokazatelně pracují s vězni ve výkonu trestu odnětí svobody. Mými komunikačními partnery byli psycholog, vychovatel a sociální pracovník.

■ Technika získávání dat

Výběr metody pro sběr dat je vůbec prvotní operaci v rámci celého výzkumu. Výběr metody dat záleží na typu informací, které chci získat. Hlavní skupinu metod v mém výzkumu tvoří naslouchání, vyprávění, kladení otázek a získávání odpovědí. Získání informací může probíhat za pomoci pozorování, dotazování a sběru dokumentů. Zpravidla musím vycházet z toho, od koho a za jakých okolností chci potřebné informace získat. Volba metody se tedy musí řídit výzkumným problémem.⁷⁸

■ Organizace sběru dat

V rámci této vysokoškolské kvalifikační práce jsem označila jednotlivé respondenty jako komunikační partnery. Komunikační partnery jsou oslovila osobně, jelikož jsem s nimi byla v kontaktu v rámci povinné školní praxe. Samotný výzkum probíhal ve Věznici Pardubice. Rozhovor jsem prováděla se třemi komunikačními partnery, jednou ženou a dvěma muži. Komunikační partneři jsou sociální pracovník, vychovatel a psycholog působící ve Věznici Pardubice. Vzhledem k zastoupení obou pohlaví, budu nadále účastníky rozhovoru označovat jako komunikační partnery.

Před samotným zahájením výzkumu jsem předala všem komunikačním partnerům podepsaný informovaný souhlas, který souvisel s účastí na výzkumu.

Rozhovor byl pořizován prostřednictvím audio záznamu. Pro audio záznam jsem využila diktafon. V průběhu rozhovoru jsem si dělala poznámky o všem, co jsem vypořezovala u komunikačních partnerů a bylo to zásadní pro výsledky výzkumu.

⁷⁸ HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016.

Metoda zpracování dat

Při zpracovávání rozhovorů, a jejich přepisu jsem využila tzv. doslovnou transkripci. Doslovná transkripce je převod mluveného slova, který jsem získala v rámci rozhovoru, do písemné podoby.⁷⁹

V doslovné transkripci jsem použila komunikační partnery, přičemž jsem je nahradila logickými zkratkami KP1 – KP6. Tento způsob jsem využila, jelikož se jedná o přehledný způsob, jak představit data.

Metody analýzy a interpretace dat

Kvalitativní materiál ve formě transkripcí rozhovorů se transformuje a interpretuje. Přičemž je předním cílem zachytit celistvost zkoumané problematiky. Smysluplnost je dle Hendla (2016) určena účelem studie a předem vytvořené výzkumné otázky. Proces sběru dat a analýzy pokračuje až do okamžiku, kdy výzkumník získá informace, a zároveň tak dojde k naplnění výzkumného cíle. Následná analýza získaných dat se považuje za jednu z nejtěžších fází, která se využívá pro výzkum.⁸⁰

Analýza dat je realizována ihned po doslovné transkripci a kódování dat. Kódování dat výzkumníkovi pomáhá data popsat. Kód představuje klíčová slova či symboly, které jsou přiřazeny k úseku dat tak, aby ho dokázaly kategorizovat. Především je v rámci kódování dosaženo snadnější práce s textem. Kódování je základním bodem analýzy.⁸¹

Pro svou analýzu dat jsem záměrně zvolila otevřené kódování. Jelikož dochází k seskupení většího rozsahu informací, přičemž je nutné rozdělit získána data.

Interpretace získaných dat

V této kapitole budu interpretovat data, která byla získána v rámci standardizovaného rozhovoru v provedeném kvalitativním výzkumu. Pro lepší přehled jsem výsledky rozhovoru rozdělila do 3 kategorií, která budou jednotlivé popsána. Dále byla zvolena metoda zachycení

⁷⁹ HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016.

⁸⁰ HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016.

⁸¹ HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016.

vzorků. Metoda zachycení vzorků je specifická tím, že vyhledává opakující se vzorce, kterou jsou následovně zaznamenávány. Zachycení vzorků jsem doplnila o metodu kontrastů a srovnávání, která nám pomůže ukázat rozdíly mezi jednotlivými kategoriemi. V každé kategorii jsou obsažené citace výpovědí zvolených komunikačních partnerů.

1. Programy zacházení a možnosti zlepšení

V úvodu rozhovoru jsem se všech komunikačních partnerů zeptala na to, s jakým programem zacházení se ve své praxi setkali. Jejich odpovědi byly téměř totožné.

Komunikační partneři odpověděli následovně:

„Já se během své praxe setkávám se různými programy zacházení. Jedná se zejména o výchovné programy, vzdělávací programy a také pracovní programy. Také doporučuji resocializační programy.“ (KP1)

„Z vyprávění odsouzených a svých kolegů zejména s pracovními programy, speciálně výchovnými a také resocializačními programy. Ty jsou dle mého pohledu nejdůležitější a já se s nimi setkávám ve své praxi.“ (KP2)

„Tak těch je hodně. Jedná se o pracovní aktivity, výchovné aktivity, vzdělávací programy, taky speciálně výchovné programy nebo resocializační programy. Během svého působení pracuji se všemi uvedenými, jelikož se navzájem doplňují. Jsem v denním kontaktu s vězni, takže mi to dost splývá.“ (KP3)

Z výpovědí komunikačních partnerů vyplývá, že se většinou setkali během své praxe s pracovními programy zacházení, dále pak se vzdělávacími či resocializačními. Charakter programů a také jejich působení je dáno profesí komunikačních partnerů, což bude uvedeno níže.

V průběhu rozhovoru mě také zajímalo, zda je něco, co by se dle komunikačních partnerů dalo zlepšit a zefektivnit tak, aby byly programy zacházení účinnější a měly dostatečný vliv na odsouzené. Na základě odpovědí všech odborníků jsem zjistila, že vylepšovat je vždy co, ale každý z nich tuto oblast specifikuje jinak.

„Vždy je co vylepšovat.“ (KP1)

„Určitě ano. Vždy je to zlepšit.“ (KP3)

Komunikační partner 1 a 3 vidí zlepšení zejména v tom propojit působení programů navzájem, jelikož jsou nyní podmínky věznice značně omezeny.

„Programy zacházení jsou nastaveny podle možnosti věznice, což je značně omezené.“
(KP1)

„Myslím, že vzájemné propojení programů někdy trochu chybí a je to škoda. Programy by byly pak více účinné navažme by posilovaly své působení na jedince.“ (KP3)

Podle komunikačního partnera 1 je neustále co zlepšovat a vyvíjet dle podmínek věznice a také podle potřeb odsouzených a celé společnosti.

„Snažíme se neustále nabídku zlepšovat, a hlavně zajistit vězňům takové podmínky, které jim pomohou po propuštění.“ (KP1)

Komunikační partneři se pak shodují na tom, že by bylo potřeba zařadit resocializační program lépe a nejlépe pro všechny odsouzené, jelikož se jedná o východisko pro jejich současnou situaci a připraví je to na budoucí život po propuštění z výkonu trestu.

„Myslím si, že pokud by se rozšířila resocializační činnost a také nabídka pracovních míst mimo věznici, nebylo by to na škodu.“ (KP1)

„Myslím si, že by se každý z vězňů měl účastnit resocializačních programů aktivně a povinně.“ (KP2)

Komunikační partner 3 pak ještě dodává, že:

„Působím v tomto směru jako konzultant a aktivně vedu některé besedy a opravdu vnímám rozdíl mezi odsouzenými, kteří dochází pravidelně a mezi těmi co nikoliv. Mnohdy jim pomůže jen to, že ví, že v tom nejsou sami a život jim nekončí. Ano, udělali něco, co společnost netolerovala a taky za to nyní trpí a má to následky, ale je to jako ve všem v životě. Chcete se napravit? Je potřeba už v průběhu výkonu trestu. Je potřeba, je připravit k tomu, jak to bude po propuštění a jaké překážky bude nutné překonat. To je základ.“ (KP2)

2. Vliv programů zacházení na odsouzené

Můj další zájem směřoval na zjištění, zda jsou odsouzení aktivní a účastní se programů zacházení, které jim věznice nabízí. Zde se komunikační partneři více méně shodli, jelikož si myslí, že téměř většina vězňů se účastní, jen jim to trvá delší dobu než se k tomu rozhodnutí.

„Kupodivu je jejich zájem opravdu velký. Zpočátku se jim nechce a většinou se jakýmkoliv činností vyhýbají, ale po čase si uvědomí, že když nebudou dělat nic, výkon trestu se jim potáhne a taky jim to nepomůže na svobodě.“ (KP1)

„Z mého pohledu se vězni docela snaží zapojovat, samozřejmě ne všichni, ale ve velké míře ano.“ (KP2)

Komunikační partner 3 zdůrazňuje, že se jedná o zcela individuální záležitost, ale jinak souhlasí s ostatními komunikačními partnery.

„Myslím, že je to hrozně individuální. Někteří jsou aktivní hned, někteří naopak ne a trvá jim, než se zapojí. Obecně můžu říct, že aktivní jsou.“ (KP3)

Komunikační partneři dále uvádí, že se odsouzení zapojují zejména, protože nemají, co na práci a chtějí nějakým způsobem hodnotně obohatit svůj život ve výkonu trestu.

„Z jejich pohledu jim vlastně často nic jiného nezbyvá. Hodně často řeším jejich životní situaci a spatřuji u nich pocity bezvýchodnosti. Myslím, že programy zacházení jim pomohou přijít na jiné myšlenky a také se jim zlepší vidina budoucnosti. Z toho důvodu jsou pak aktivnější a mají důvody, proč být aktivní.“ (KP2)

„Snaží se zapojit a trochu obohatit svůj život ve věznici. Vedu je k tomu, že náplň jejich výkonu trestu nemusí být jen sedět na posteli a nic nedělat, ale naopak to mají využít k seberealizaci a zlepšení svého života. Pokud ne hned, často k tomu dojdou a pak se aktivně zapojují po celou dobu výkonu trestu odnětí svobody.“ (KP3)

Komunikační partner uvádí, že jim účast na programech zacházení vždy doporučuje.

„Vždy jim doporučuju se účastnit, alespoň pracovních aktivit. Většinou se pak snaží aktivně zapojit a využívají více možností.“ (KP1)

Komunikační partner také dodává, že je někdy zájem enormní a odsouzený se na programy zacházení upne.

„Často se také setkávám s přehnaným zájmem, jelikož se na to vězeň upne.“ (KP2)

Při zjišťování, zda se jeví pracovníkům vězení programy zacházení jako účinný způsob resocializace a práce s odsouzenými ve vězení, nekompromisně se shodli na tom, že se jedná o velmi účinný způsob, jak s odsouzenými pracovat.

„Určitě, ano.“ (KP1)

„Nejsem schopen to úplně posoudit, jelikož nejsem s vězni v denním kontaktu, ale myslím si, že ano.“ (KP2)

„Samozřejmě, o tom jsme nikdy nepochyboval.“ (KP3)

Ze zkušeností komunikačních partnerů vyplývá, že odsouzení jsou v rámci výkonu trestu odnětí svobody izolováni a nemají většinou žádný řád ani povinnosti. Právě programy zacházení by u nich měli vést k lepší resocializaci a také k zajištění lepší budoucnosti po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

„Z mé zkušenosti můžu říci, že vězni jsou ve výkonu trestu hodně izolováni a je potřeba jim dát řád. Musí mít povinnosti a také nějaké zájmy, jinak opravdu hrozí po propuštění recidiva.“ (KP1)

„Myslím, že to změní jejich postoj k celému odsouzení a výkonu trestu. V počátku ke mně chodí osoby plné vzteku a pocitů nespravedlnosti a posléze se jejich postoj k výkonu trestu mění. Už nemají pocit, že nemá jejich život smysl. Snaží se pracovat, sportovat, dále se vzdělávat a udělat tak něco pro sebe. Části jim klade na srdce, že to je jejich možný start do života mimo vězení. Někdy to slyšet nechtějí, ale za zkoušku přece nic nedají.“ (KP2)

„Je to jejich mnohdy jediná možnost, jak změnit nejen pohled na celý výkon trestu, ale hlavně na jejich dosavadní život. Pokud se zapojí, získají nejen nové zkušenosti, ale také možnosti po propuštění z výkonu trestu.“ (KP3)

Komunikační partner 1 dále uvádí, že pokud se odsouzený účastní jednoho programu, mnohdy nezůstane jen u něj a zapojuje se aktivně ve více oblastech.

„Pokud se vězeň začne účastnit jednoho programu zacházení, postupně jich začne účastnit více typů podle jeho zájmu a také podle toho, jaký chce mít život po propuštění z výkonu trestu.“ (KP1)

Programy zacházení působí zejména jako změna návyků a hodnot v životě odsouzených.

„Také jeho hodnoty se změní a získá pracovní návyky.“ (KP1)

„Vězni se také mezi sebou nesnesou, protože nejsou schopni kompromisu, nejsou na to zvyklí. Tyto programy jim tak pomáhají k jejich vzájemné kooperaci a spolupráci a také je učí kompromisu, což je dnes důležitá vlastnost. Programy jim umožní nejen přijít na jiné myšlenky, ale také jim ukážou jejich budoucí perspektivy.“ (KP3)

Co se týče programu zacházení a jejich významu v oblasti prevence se opět komunikační partneři totožně shodli. Všichni uvádí, že se programy zacházení působí jako preventivní opatření a zabraňují tak recidivám.

„S tímto názorem naprosto souhlasím. Z mé několikaleté zkušenosti vím, že to tak opravdu je. Programy zacházení poskytují vězňům nejen možnost k dalšímu vzdělávání, ale také pracovní možnosti.“ (KP1)

„S tímto souhlasím.“ (KP2)

„Programy zacházení působí preventivně a také dávají možnost osobám ve výkonu trestu nové perspektivy, a to je podle mě základ pro jejich budoucí sociální fungování.“ (KP3)

Všichni uvádí, že se programy zacházení působí jako preventivní opatření a zabraňují tak recidivám u odsouzených. Její význam v rámci prevence je tak značný a jedná se tak nezbytnou součástí resocializační činnosti působící na odsouzeného již uvnitř věznice.

„Myslím, že tohle je základ pro život mimo zdi věznice. Pokud má odsouzený pracovní uplatnění a také zájmy, které si za dobu ve výkonu trestu vybudoval, nemá potřebu opět upadnout do recidivy. Naopak získá možnosti, které předtím neviděl.“ (KP1)

„Z mé profesní zkušenosti mohu říct, že si osoby ve výkonu trestu osvojují v rámci programů zacházení nové návyky a rozšiřují si své rozhledy. Je až neskutečně jak se změni jejich osobnost a pohled na život. Myslím, že pak je možnost recidivy značně omezena.“ (KP2)

„Důležitý není pouze život po výkonu trestu, ale už pobyt ve vězení, což mnoho lidí často opomíjí. Právě výkon trestu lze využít k zamezení recidivy k vězňů, a k tomu jsou programy zacházení určeny a preventivně působí na celou řadu oblastí v životě odsouzeného.“ (KP3)

3. Spolupráce věznice s dalšími organizacemi

Spolupráce s ostatními organizacemi je z pohledu zaměstnanců hodnocena velmi kladně a pozitivně. Jedná se dle nich o přínosný systém kooperace a spolupráce.

„Velmi kladně. Jedná se o kontakt s okolním světem mimo zdi věznice, a to každý vězeň potřebuje.“ (KP1)

„Jsem v kontaktu s ostatními psychology, kteří pracují v těchto organizacích a vnímám tuhle spolupráci jako velmi přínosnou.“ (KP2)

„Velmi pozitivně hodnotím hlavně spolupráci s agenturou pro podporu zaměstnanosti. Myslím, že to má opravdu významný podíl na chování vězňů.“ (KP3)

Odsouzení udržují kontakty s těmito organizacemi i mimo zdi věznic, takže po propuštění z výkonu trestu je navštěvují a pomáhají tak nejen sobě a svému novému životu, ale také společnosti.

„Velmi často pak propuštění jedinci udržují styk s organizacemi a využívají jejich službu také na svobodě. To vnímám jako velmi pozitivní a je to způsob, jak předcházet recidivě.“ (KP1)

„Neziskové organizace jim pomáhají nejen řešit jejich současnou situaci, ale také jim dávají možnosti, které ve věznici nejsou.“ (KP2)

Programy zacházení by měly být propojeny také se spolupráci s neziskovými organizacemi jedince a měli by ho podporovat v jeho změně a také tak zamezit jeho případné recidivě.

„Také si myslím, že nám neziskové organizace pomáhají vyplnit programy zacházení, které nabízíme. Naše možnosti jsou omezené, jak jsem již uváděla.“ (KP1)

„Myslím, že je na místě, aby vězni byly v kontaktu s reálným světem, aspoň to určité míry a věděli, že se na svobodě mají na koho obrátit.“ (KP2)

Důležité je nejen, aby byli odsouzení v kontaktu s reálným světem, ale také to, aby si vybudovali pracovní návyky.

„Velmi pozitivně hodnotím hlavně spolupráci s agenturou pro podporu zaměstnanosti. Myslím, že to má opravdu významný podíl na chování vězňů. Právě pracovní povinnosti a morálka jim před nástupem do výkonu trestu mnohdy chybí, což je zásadní chyba. Tímto ale nechci shodit ostatní neziskové organizace, jelikož jejich pomoc a spolupráce s věznici má své opodstatněné a nezanedbatelné místo.“ (KP3)

Shrnutí

Cílem praktické části této bakalářské bylo zmapovat účinnost programů zacházení u vězňů ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznici Pardubice. Abych byla schopna, splnit tento cíl, v co největším měřítku, zvolila jsem si hlavní výzkumnou otázku, která zněla takto: ***Jaký je přínos programů zacházení u vězňů, kteří vykonávají trest odnětí svobody ve věznici Pardubice, a jaký vliv mají na jejich budoucnost?***

Na základě hlavní výzkumné otázky, jenž byla v souladu s použitou kvalitativní strategií výzkumu, jsem si vymezila další dvě dílčí otázky, které mi měly dopomoci k odpovědi. Tyto dvě níže uvedené otázky zněly takto:

1. Jaké jsou programy zacházení pro vězně ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznici Pardubice?
2. Jakým způsobem jsou programy zacházení pro vězně ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznici Pardubice realizovány?

Jelikož byl cíl a především celá má bakalářská práce zaměřena na vězně ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznici Pardubice, je logické, že můj výzkumný vzorek čili komunikační partneři byli zvoleni záměrně, a to z Věznice Pardubice. Výzkumný vzorek se skládal z psychologa, sociálního pracovníka a vychovatele.

Pro zpracování rozhovorů, a dále k jejich přepisu jsem využila tzv. doslovnou transkripci, která sloužila jako převod mluveného slova. Pro doslovnou transkripci jsem zvolila zkratky komunikačních partnerů KP1-KP6. Analýzu dat jsem po doslovné transkripci převedla do kódování dat. Pro lepší přehled jsem si výsledky rozhovoru rozdělila do 3 kategorií. Dále byla zvolena metoda zachycení vzorků, která vyhledávala opakující se vzorce. Zachycení vzorků jsem doplnila o metodu kontrastů a srovnávání.

Všechny tři kategorie mají svůj specifický název:

- 1. Programy zacházení a možnosti zlepšení**
- 2. Vliv programů zacházení na odsouzené**
- 3. Spolupráce věznice s dalšími organizacemi**

Programy zacházení a možnosti zlepšení

V rámci první kategorie jsem se za pomoci rozhovorů od komunikačních partnerů dozvěděla, že se setkávají během své praxe s programy zacházení tohoto typu: výchovné, vzdělávací, pracovní, speciálně výchovné a resocializační programy. Charakter programů a také jejich působení je dáno profesí komunikačních partnerů. Ale během rozhovorů jsem se dozvěděla, také to, že se každý z mých třech vybraných komunikačních partnerů setkal i s dalšími programy, mimo jejich praxi. Dle komunikačních partnerů by daly programy zlepšit a zefektivnit, jelikož dle jejich slov je vždy co vylepšovat. Komunikační partneři vidí zlepšení především v tom, aby byly programy navzájem propojené, jelikož jsou nyní možnosti věznic značně omezené a vzájemné propojení, tak chybí. Navíc bylo dodáno, že je nutno zajistit vězňům takové podmínky, které jim pomou po propuštění z věznic, za pomoci kterých bude pro ně efektivní resocializace. Komunikační partneři se dále shodují na tom, že by bylo potřeba zařadit resocializační program nejlépe pro všechny odsouzené. Jde totiž o přední východisko pro již zmíněnou resocializaci.

Vliv programů zacházení na odsouzené

Druhá kategorizace zahrnovala, jakou míru aktivity odsouzení vykonávají a jak se podílejí na programech zacházení, které jim věznic nabízí. Zde se komunikační partneři více méně shodli, že se téměř většina vězňů účastní, přičemž jim trvá, než se k tomuto odhodlají. Účast na programech zacházení je zcela individuální záležitost, což potvrzují všichni tři komunikační partneři. Často se také komunikační partneři setkávají s jevem, kdy zájem o programy zacházení, je enormní, přičemž zpravidla dochází k upnutí vězňů, na tyto programy. Ze zkušeností komunikačních partnerů vyplývá, že odsouzení jsou v rámci výkonu trestu odnětí svobody izolováni a nemají většinou žádný řád ani povinnosti. Právě proto by měly programy zacházení vést k resocializaci. Pokud jde o programy zacházení, v rámci prevence se opět komunikační partneři totožně shodli, že programy zacházení zabraňují opětovným recidivám. Všichni komunikační partneři uvedli, že se programy zacházení jednoznačně jeví, jako preventivní opatření. Jejich význam v rámci prevence je tak značný a jedná se tak nezbytnou součástí resocializační činnosti působící na odsouzeného již uvnitř věznic.

Spolupráce věznice s dalšími organizacemi

Spolupráce s ostatními organizacemi je z pohledu zaměstnanců hodnocena velmi pozitivně, čímž se jedná zejména o systém kooperace a spolupráce. Dle výpovědí komunikačních partnerů, jde o kontakt s okolním světem mimo zdi věznice, a to každý vězeň potřebuje, přičemž i komunikační partneři spojují své síly s externími odborníky. Dalo by se tudíž říct, že jde o velmi přínosný systém. I zde se mi potvrzuje, že programy zacházení by měly být propojeny, a to zejména i při spolupráci s neziskovými organizacemi. Tato kooperace s neziskovými organizacemi, také působí na odsouzené velice pozitivně. Někteří z vězňů, zůstávají v kontaktu i po propuštění. Díky spolupráci s pracovní agenturou má většina odsouzených možnost, najít práci několik dní po propuštění.

Dle mého názoru, se mi podařilo naplnit cíl do plné míry. Cíl zněl následovně: ***Jaký je přínos programů zacházení u vězňů, kteří vykonávají trest odnětí svobody ve věznici Pardubice, a jaký vliv mají na jejich budoucnost?***

Z mého výzkumu jasně vyplývá, že programy zacházení jsou velice důležité pro resocializaci odsouzených, jelikož díky kooperaci a koordinaci s ostatními externími organizacemi, je za pomoci programu zacházení nalezeno vězňům po propuštění nejen vhodné zaměstnání. Za pomoci programu zacházení, se vězni dokáží lépe resocializovat zpátky mimo zdi věznice. Na základě rozhovorů s odborníky, kteří působí ve Věznici Pardubice, jsem navíc zjistila, že pokud vězni překonají, jakýsi stud, jde následně o enormní zájem účasti na programech zacházení.

Pevně věřím, že mé výzkumné šetření odpovědělo na mnoho otázek, které jsou s programy zacházení spojené. Zároveň si myslím, že je tento výzkum vhodný pro realizaci dalšího výzkumu, na obdobné téma.

ZÁVĚR

Cílem této kvalifikační práce bylo zmapovat problematiku výkonu trestu odnětí svobody nejen v rámci obecné roviny, ale také s ohledem na specifické cílové skupiny vězňů. Součástí teoretické části bude nejen vymezení dané problematiky, ale rovněž také výkon trestu v rámci Věznice Pardubice.

Bakalářská práce byla rozdělena na dvě části. První teoretická část se zabývala obecným vymezením problematiky výkonu trestu v rámci české právní úpravy. První kapitola definovala výkon trestu odnětí svobody, jeho účel a základní funkce. Rovněž bylo uvedeno, jaký je průběh výkonu trestu v českých věznicích. Součástí kapitoly bylo také vymezení penitenciární péče, které je prováděna v rámci sociální práce s odsouzenými, a rovněž byly popsány programy zacházení, které jsou v rámci působení na dosouzeného ve věznicích poskytovány. Součástí systému české vězeňství je Vězeňská služba, která je pro výkon trestu nezbytná. V rámci výkonu trestu a rovněž penitenciární péče působí ve věznicích odborníci, jež jsou zde k dispozici nejen vězňům, ale také pro příslušníky rodiny. Druhá kapitola se zabývala vymezením výkonu trestu odsouzených s ohledem na jednotlivé cílové skupiny. Byl zde popsán zejména výkon trestu u mladistvých, u odsouzených na doživotí, u matek s dětmi a u žen, u odsouzených s duševními poruchami a rovněž poruchami chování a také u cizinců. Každá tato skupina jedinců má jiné způsoby zacházení a také výkonu trestu, což je dáno zákonem č. 58/2017 Sb.⁸², kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. Třetí kapitola zabývající se obecnou rovinou této problematiky popsala práva a povinnosti vězňů, která jsou dána primárně interním vězeňským řádem a také již výše uvedeným zákonem. Poslední kapitola se zabývá výkonem trestu odnětí svobody ve Věznici Pardubice. Věznice Pardubice vykonává svou činnost již mnoho let, což bylo zohledněno v rámci kapitoly historie této věznice. V současnosti věznice využívá mnoho resocializačních programů a spolupracuje s různými nestátními organizacemi. Součástí výkonu trestu je také možnost využívat různé zájmové a terapeutické skupiny. V této kapitole také bylo uvedeno, jaké jsou pravidla věznice při zacházení s vězni a rovněž také struktura zaměstnanců věznice.

Vše výše uvedené dokazuje, že byl cíl práce splněn, jelikož byl vymezen nejen pojem výkon trestu, ale byl také osvětlen u různých cílových skupin a také v konkrétním působení Věznice Pardubice. Tato práce je však pouze shrnutím již dostupných teoretických poznatků a

⁸² Zákon 58/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

údajů a měla by sloužit jako podklad pro další zkoumání výkonu trestu či zacházení s vězni v rámci Pardubického kraje.

V rámci praktické části jsem zjistila, že programy zacházení jsou velice důležité pro resocializaci odsouzených, jelikož díky kooperaci a koordinaci s ostatními externími organizacemi, je za pomoci programu zacházení nalezeno vězňům po propuštění nejen vhodné zaměstnání. Za pomoci programu zacházení, se vězni dokáží lépe resocializovat zpátky mimo zdi věznice. Na základě rozhovorů s odborníky, kteří působí ve Věznici Pardubice, jsem navíc zjistila, že zájem o účast na programech zacházení je enormní. Všechny tyto informace jsem získala v rámci standardizovaného rozhovoru, který jsem provedla s psychologem, sociálním pracovníkem a vychovatelem, kteří působí ve věznici Pardubice. Když závěrem zhodnotím naplnění cíle, myslím si, že se mi to podařilo naplněn v plné míře, čímž jsem i objasnila, proč jsou programy zacházení tolik důležité a neměly by chybět v žádné věznici.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně: Od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-716-9555-6.
2. ČERNÍKOVÁ V. a kol. *Sociální ochrana – terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. ISBN 978 807380-138-0.
3. ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. 1 vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2002. ISBN 80-7251-101-1.
4. DAVIDOVÁ, I., GOJOVÁ, A., GOJOVÁ V. a spol. *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*. Ostravská univerzita 2007, ISBN 978/80-7368-628-74.
5. Hála, J.: *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005. ISBN: 80-86708-05-5.
6. KALÁBOVÁ, Květoslava a Vladimír KALÁB. *Historie zemské donucovací pracovny a věznice pro ženy v Pardubicích*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2006. ISBN 80-239-7661-3.
7. KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-163-7.
8. LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2007. Knihovnička LexisNexis. ISBN 978-80-86920-24-5.
9. MANDYS, Jan, Daniel BAKEŠ a Jakub CHUDOMEL. *Vězeňský program Pardubice: inovace metodiky*. Praha: Občanské sdružení Romodrom, c2013. ISBN 978-80-260-3736-1.
10. MAŘÁDEK, V. *Vězeňství*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2005, 203 s. ISBN 80-7368-002-5
11. MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178473-7.
12. MEZNÍK, Jiří; KALVODOVÁ, Věra; KUČHTA, Josef. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 802101248X

13. Netík, K.; Netíková, D.; Hájek, S. *Psychologie v právu*, Praha: C.H.Beck, 1997. 140 s. ISBN 80-7179-177-6.
14. SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie. I. díl, Úvod do teorie trestu a trestání*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007 a. ISBN 9788073722036.
15. SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie. II. díl, Teorie a praxe zacházení s vězňnými*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007 b. ISBN 9788073722043.
16. ŠTĚRBA, V. *Penologie*. 1. vyd. Praha: Armex, 2007. ISBN: 978-80-8679548-5.
17. Vágnerová, Marie: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Portál 2008, ISBN 978-80-7367-414-4
18. VANTUCH, P. *Základy nápravně výchovné činnosti*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.
19. VOŇKOVÁ, Jiřina. *Sociální práce s pachateli*. Praha: Leges, 1992. Leges crimen. ISBN 80-856-3801-0.
20. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
21. DENZIN, N. K., LINCOLN, Y. *Collecting and interpreting qualitative materials*. 3rd ed. London: Sage, c2008. ISBN 978-1-4129-5757-1.
- 22.

Internetové zdroje

23. České noviny [online]. [cit. 2017-10-16]. Dostupné z: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/v-cr-budou-uz-jen-veznice-s-ostrahou-nebo-se-zvysenou-ostrahou/1449901>
24. České vězeňství 2/2011. Vězeňská služba ČR [online]. [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Ceske%20vezenstvi/2011/ČV_2_2011.pdf
25. *Generální ředitelství vězeňské služby ČR* [online]. [cit. 2017-12-02]. Dostupné z: <http://vscr.cz/>
26. *Právní prostor* [online]. [cit. 2017-10-16]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/zmeny-v-legislative/vyslo-ve-sbirce-zakonu/novela-trestniho-zakoniku-a-zakona-o-vykonu-trestu-odneti-svobody>

27. *ROMODROM* [online]. [cit. 2017-12-02]. Dostupné z:
<http://www.romodrom.cz/new/obsah.php?id=34&index=1>
28. *Věznice Pardubice: Vězeňská služba v ČR* [online]. [cit. 2017-12-02]. Dostupné z:
<http://vscr.cz/veznice-pardubice/novinky/spoluprace-s-nevladnimi-organizacemi/obcanske-sdruzeni-laxus/>
29. *Věznice Pardubice: Vězeňská služba v ČR* [online]. [cit. 2017-12-02]. Dostupné z:
<http://vscr.cz/veznice-pardubice/o-nas/vykon-vezenstvi/specializovane-resocializacni-programy/>

Legislativní předpisy

30. ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 1/1993 Sb.: Ústava České republiky. In: *1/1993 Sb.*, 1992.
31. *Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBODY jako součásti ústavního pořádku České republiky*
32. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., *kteřou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody.*
33. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody ve znění pozdějších předpisů

PŘÍLOHY

Příloha č. 1- Rozhovory s komunikačními partnery

Rozhovor 1 (sociální pracovník)

1. S jakými programy zacházení se nejčastěji ve své praxi setkáváte?

Já se během své praxe setkávám se různými programy zacházení. Jedná se zejména o výchovné programy, vzdělávací programy a také pracovní programy. Také doporučuji resocializační programy.

2. Do jak velké míry je dle Vašeho názoru aktivní přístup vězně k programům zacházení?

Kupodivu je jejich zájem opravdu velký. Zpočátku se jim nechce a většinou se jakýmkoliv činností vyhýbají, ale po čase si uvědomí, že když nebudou dělat nic, výkon trestu se jim potáhne a taky jim to nepomůže na svobodě. Vždy jim doporučuji se účastnit, alespoň pracovních aktivit. Většinou se pak snaží aktivně zapojit a využívají více možností.

3. Myslíte si, že programy zacházení ve vaší věznici, jsou účinné?

Určitě, ano. Z mé zkušenosti můžu říci, že vězni jsou ve výkonu trestu hodně izolovaní a je potřeba jim dát řád. Musí mít povinnosti a také nějaké zájmy, jinak opravdu hrozí po propuštění recidiva. Pokud se vězeň začne účastnit jednoho programu zacházení, postupně jich začne účastnit více typů podle jeho zájmu a také podle toho, jaký chce mít život po propuštění z výkonu trestu. Také jeho hodnoty se změní a získá pracovní návyky.

4. Je něco, co by se dalo změnit, popřípadě vylepšit?

Vždy je co vylepšovat. Programy zacházení jsou nastaveny podle možnosti věznice, což je značně omezené. Snažíme se neustále nabídku zlepšovat, a hlavně zajistit vězňům takové podmínky, které jim pomohou po propuštění. Myslím si, že pokud by se rozšířila resocializační činnost a také nabídka pracovních míst mimo věznici, nebylo by to na škodu.

5. Vaše věznice spolupracuje s několika neziskovými organizacemi, jak hodnotíte tuto spolupráci v rámci programů zacházení?

Velmi kladně. Jedná se o kontakt s okolním světem mimo zdi věznice, a to každý vězeň potřebuje. Velmi často pak propuštění jedinci udržují styk s organizacemi a využívají jejich službu také na svobodě. To vnímám jako velmi pozitivní a je to způsob, jak předcházet recidivě.

Také si myslím, že nám neziskové organizace pomáhají vyplnit programy zacházení, které nabízíme. Naše možnosti jsou omezené, jak jsem již uváděla.

6. Programy zacházení by měly působit preventivně, aby nedocházelo k recidivám, jaký je Váš názor?

S tímto názorem naprosto souhlasím. Z mé několikaleté zkušenosti vím, že to tak opravdu je. Programy zacházení poskytují vězňům nejen možnost k dalšímu vzdělávání, ale také pracovní možnosti. Myslím, že tohle je základ pro život mimo zdi věznice. Pokud má odsouzený pracovní uplatnění a také zájmy, které si za dobu ve výkonu trestu vybudoval, nemá potřebu opět upadnout do recidivy. Naopak získá možnosti, které předtím neviděl.

Rozhovor 2 (psycholog)

1. S jakými programy zacházení se nejčastěji ve své praxi setkáváte?

Z vyprávění odsouzených a svých kolegů zejména s pracovními programy, speciálně výchovnými a také resocializačními programy. Ty jsou dle mého pohledu nejdůležitější a já se s nimi setkávám ve své praxi.

2. Do jak velké míry je dle Vašeho názoru aktivní přístup vězně k programům zacházení?

Z mého pohledu se vězni docela snaží zapojovat, samozřejmě ne všichni, ale ve velké míře ano. Z jejich pohledu jim vlastně často nic jiného nezbývá. Hodně často řeším jejich životní situaci a spatřuji u nich pocity bezvýchodnosti. Myslím, že programy zacházení jim pomohou přijít na jiné myšlenky a také se jim zlepší vidina budoucnosti. Z toho důvodu jsou pak aktivnější a mají důvody, proč být aktivní. Často se také setkávám s přehnaným zájmem, jelikož se na to vězeň upne.

3. Myslíte si, že programy zacházení ve vaší věznici, jsou účinné?

Nejsem schopen to úplně posoudit, jelikož nejsem s vězni v denním kontaktu, ale myslím že to změní jejich postoj k celému odsouzení a výkonu trestu. V počátku ke mně chodí osoby plné vzteku a pocitů nespravedlnosti a posléze se jejich postoj k výkonu trestu mění. Už nemají pocit, že nemá jejich život smysl. Snaží se pracovat, sportovat, dále se vzdělávat a udělat tak něco pro sebe. Části jim kladu na srdce, že to je jejich možný start do života mimo vězení. Někdy to slyšet nechtějí, ale za zkoušku přece nic nedají.

4. Je něco, co by se dalo změnit, popřípadě vylepšit?

Myslím si, že by se každý z vězňů měl účastnit resocializačních programů aktivně a povinně. Působím v tomto směru jako konzultant a aktivně vedu některé besedy a opravdu vnímám rozdíl mezi odsouzenými, kteří dochází pravidelně a mezi těmi co nikoliv. Mnohdy jim pomůže jen to, že ví, že v tom nejsou sami a život jim nekončí. Ano, udělali něco, co společnost netolerovala a taky za to nyní trpí a má to následky, ale je to jako ve všem v životě. Chcete se napravit? Je potřeba už v průběhu výkonu trestu. Je potřeba, je připravit k tomu, jak to bude po propuštění a jaké překážky bude nutné překonat. To je základ.

5. Vaše věznice spolupracuje s několika neziskovými organizacemi, jak hodnotíte tuto spolupráci v rámci programů zacházení?

Jsem v kontaktu s ostatními psychology, kteří pracují v těchto organizacích a vnímám tuhle spolupráci jako velmi přínosnou. Myslím, že je na místě, aby vězni byly v kontaktu s reálným světem, aspoň to určité míry a věděli, že se na svobodě mají na koho obrátit. Neziskové organizace jim pomáhají nejen řešit jejich současnou situaci, ale také jim dávají možnosti, které ve věznici nejsou.

6. Programy zacházení by měly působit preventivně, aby nedocházelo k recidivám, jaký je Váš názor?

S tímto souhlasím. Z mé profesní zkušenosti mohu říct, že si osoby ve výkonu trestu osvojují v rámci programů zacházení nové návyky a rozšiřují si své rozhledy. Je až neskutečně jak se změní jejich osobnost a pohled na život. Myslím, že pak je možnost recidivy značně omezena.

Rozhovor č. 3 (vychovatel)

1. S jakými programy zacházení se nejčastěji ve své praxi setkáváte?

Tak těch je hodně. Jedná se o pracovní aktivity, výchovné aktivity, vzdělávací programy, taky speciálně výchovné programy nebo resocializační programy. Během svého působení pracuji se všemi uvedenými, jelikož se navzájem doplňují. Jsem v denním kontaktu s vězni, takže mi to dost splývá.

2. Do jak velké míry je dle Vašeho názoru aktivní přístup vězně k programům zacházení?

Myslím, že je to hrozně individuální. Někteří jsou aktivní hned, někteří naopak ne a trvá jim, než se zapojí. Obecně můžu říct, že aktivní jsou. Snaží se zapojit a trochu obohatit svůj život ve věznici. Vedu je k tomu, že náplň jejich výkonu trestu nemusí být jen sedět na posteli a nic nedělat, ale naopak to mají využít k seberealizaci a zlepšení svého života. Pokud ne hned, často k tomu dojdou a pak se aktivně zapojují po celou dobu výkonu trestu odnětí svobody.

3. Myslíte si, že programy zacházení ve vaší věznici, jsou účinné?

Samozřejmě, o tom jsme nikdy nepochyboval. Je to jejich mnohdy jediná možnost, jak změnit nejen pohled na celý výkon trestu, ale hlavně na jejich dosavadní život. Pokud se zapojí, získají nejen nové zkušenosti, ale také možnosti po propuštění z výkonu trestu. Vězni se také mezi sebou nesnesou, protože nejsou schopni kompromisu, nejsou na to zvyklí. Tyto programy jim tak pomáhají k jejich vzájemné kooperaci a spolupráci a také je učí kompromisu, což je dnes důležitá vlastnost. Programy jim umožní nejen přijít na jiné myšlenky, ale také jim ukáží jejich budoucí perspektivy.

4. Je něco, co by se dalo změnit, popřípadě vylepšit?

Určitě ano. Vždy je to zlepšit. Myslím, že vzájemné propojení programů někdy trochu chybí a je to škoda. Programy by byly pak více účinné navažme by posilovaly své působení na jedince.

5. Vaše věznice spolupracuje s několika neziskovými organizacemi, jak hodnotíte tuto spolupráci v rámci programů zacházení?

Velmi pozitivně hodnotím hlavně spolupráci s agenturou pro podporu zaměstnanosti. Myslím, že to má opravdu významný podíl na chování vězňů. Právě pracovní povinnosti a morálka jim před nástupem do výkonu trestu mnohdy chybí, což je zásadní chyba. Tímto ale nechci shodit ostatní neziskové organizace, jelikož jejich pomoc a spolupráce s věznici má své opodstatněné a nezanedbatelné místo.

6. Programy zacházení by měly působit preventivně, aby nedocházelo k recidivám, jaký je Váš názor?

Programy zacházení působí preventivně a také dávají možnost osobám ve výkonu trestu nové perspektivy, a to je podle mě základ pro jejich budoucí sociální fungování. Důležitý není pouze život po výkonu trestu, ale už pobyt ve vězení, což mnoho lidí často opomíjí. Právě výkon trestu lze využít k zamezení recidivy k vězňů, a k tomu jsou programy zacházení určeny a preventivně působí na celou řadu oblastí v životě odsouzeného.

